

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Len Toots

Transsooliste inimeste kujutamine
Eesti peavoolu- ja poliitilise alternatiivmeedia väljaannetes

Magistritöö

Juhendajad professor Liina Lindström ja nooremteadur Aet Kuusik

TARTU 2025

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrekselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud, lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Len Toots

Lühikokkuvõte

Magistritöös käsitlen transsooliste inimeste kujutamist Eesti peavoolu- ja poliitilise alternatiivmeedia väljaannetes, keskendudes leksikaalsetele vahenditele, mida transinimestele viitamisel kasutatakse, ning semantilistele rollidele ja tegevustele, mida neile omistatakse. Töö andmed pärinevad viiest Eesti uudismeedia väljaandest: Eesti Rahvusringhäälingust, AS Postimees Grupi ning AS Delfi Meedia alla kuuluvatest väljaannetest, Uutest Uudistest ning Objektiivist. Peamise teoreetilise raamistikuna kasutan Michael A. K. Halliday süsteemifunktsionaalse lingvistika teooria alla kuuluvat transitiivsuse ehk protsessitüübi süsteemi.

Töö tulemusena ilmnes, et transinimestele viitamisel kasutati ülekaalukalt kõige enam konstruktsiooni *transsooline* + NS, mis viitab üldiselt neutraalsele representatsioonile. Siiski erinesid transinimestele viitamisel kasutatavad konstruktsioonid peavoolu- ja alternatiivmeedia lõikes märgatavalt, kusjuures viimases kasutati tunduvalt enam vananenud ja negatiivsete konnotatsioonidega sõnu *transvestiit* ja *transseksuaal*. Semantilistest makrorollidest kujutati transinimesi tegevussubjektina ligikaudu kaks korda enam kui tegevusobjektina, kuid tegevussubjekti puhul vähendati transinimestele omistatavat agentsust tihti deontilist modaalsust väljendavate modaalverbide abil.

Protsessitüüpidest kujutati transinimesi enim materiaalsetes protsessides ning toimijarollis, mis seostub iseenesest suurema agentsusega, aga ka neil juhtudel vähendati transinimeste agentsust modaalverbide abil. Samuti erinesid transinimestele omistatavad tegevused ning situatsioonid, milles neid kujutati peavoolu- ja alternatiivmeedia vahel – peavoolumeedias toodi välja transinimeste vastu suunatud vägivalda ning neile osaks langevat diskrimineerimist samas kui alternatiivmeedias kujutati transinimesi ohuna kehtivale ühiskondlikule korrale ning haavatavatele ühiskonnagruppidele nagu naised ja lapsed.

Võtmesõnad: transsooline, uudismeedia, representatsioon, korpuslingvistika, diskursusanalüüs

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Transsoolised identiteedid	8
1.1. Transinimesed Eestis	9
1.2. Transinimestele viitav sõnavara.....	10
2. Representatsioon ja diskursus	12
2.1. Meediarepresentatsiooni olulisus.....	12
2.2. Sugu meedias	13
3. Kriitiline diskursuseanalüüs.....	14
4. Süsteemifunktsionaalne lingvistika	17
4.1. Transitiivus ja protsessitüübid.....	18
4.2. Transitiivus diskursuseanalüüsis	20
5. Andmed.....	22
6. Transinimeste meediakajastuse analüüs	27
6.1. Pealkirjad	27
6.2. Leksikaalne analüüs	33
6.2.1. Erandlikud väljendid.....	33
6.2.2. Sagedasemad fraasid.....	37
6.2.3. Leksikaalse analüüsi kokkuvõte	43
6.3. Semantilised makrorollid	44
6.4. Protsessitüübid	46
6.4.1. Materiaalsed protsessid.....	47
6.4.2. Suhte protsessid	49
6.4.3. Mentaalsed ja verbaalsed protsessid	51
6.4.4. Protsessitüüpide kokkuvõte	53
Kokkuvõte.....	55
Kirjandus.....	59
The Representation of Transgender People in Estonian Mainstream and Political Alternative News Media. Summary.....	66

Sissejuhatus

Transsooliste inimeste näol on tegemist uudismeedias valdavalt ebaõiglaselt ning ühekülgsest kujutatud grupiga (vt Billard 2016; Zottola 2021). Thomas J. Billard on kirjeldanud nelja transinimeste meediakajastuses levinud mustrit: transinimesele viitamisel vale nime ja soo kasutamine, transidentiteetide kohta valearusaamade levitamine, sh transnaiste samastamine *drag*-artistidega või inimese transidentiteedi käsitlemine (lapsepõlve)trauma tagajärjena, transinimeste kujutamine petturitena ehk n-ö teise soo teesklejatena ning transkehade seksualiseerimine (Billard 2016: 4197–4198). Kuna meedia kujundab aktiivselt avalikke arusaamu ja hoiakuid, on transinimeste kajastusel otsene mõju nende nähtavusele, ühiskondlikule positsioonile ja õiguste tajumisele.

Viimastel aastatel on transinimeste õigused ja nähtavus sattunud nii Eestis kui rahvusvahelises kontekstis poliitiliste ja meediadebattide keskmesse (Fischer 2018: 93–94; Kala 2024), mis muudab meediakajastuse analüüsi veelgi aktuaalsemaks. Magistritöös kasutatav kriitilise diskursuseanalüüsi raamistik võimaldab analüüsida, kuidas meedias keele kaudu sotsiaalseid rolle ja võimusuhteid konstrueeritakse ning transinimeste representatsioone kujundatakse. Ühtlasi aitab meediadiskursuse analüüs mõista, kas ja kuidas Eesti meediakajastused transinimeste inimväärikust, õigusi ja turvalisust toetavad või õõnestavad. See on oluline info nii poliitikakujundajatele, ajakirjanikele kui ka transinimestele ja LGBT+ kogukonnale laiemalt.

Kuigi transinimeste meediakajastusest on viimaste kahekümne aasta jooksul ilmunud mitmeid erineva metodoloogia ning fookusega uurimusi (vt nt Gupta 2019; Baker 2014; Billard 2016), on teemat keeleteaduslikust vaatepunktist uuritud siiski palju vähem kui ülejäänud LGBT+ kogukonda, eelkõige lesbisid ja geisid puudutavat (Zottola 2021: 26). Transinimeste kajastust on uuritud muuhulgas USA (Billard 2016; Capuzza 2014), Suurbritannia (Zottola 2021; Huertaz Medina 2021), Kanada (Zottola 2021) ning Rootsi (Åkerlund 2019) meediaväljaannete näitel, kusjuures suur osa transinimeste meediakajastuse uurimusi on senini keskendunud konkreetsete avaliku elu tegelaste ning vihakuritegude ohvrite kajastusele (Billard 2016: 4196). Transinimeste kujutamist on käsitletud ka Rootsi, Suurbritannia ning Itaalia ajaleheartiklite pealkirjades (Bracco, Sczesny & Gustafsson Sendén 2024).

Raamatus „Transgender Identities in the Press“ võrdles Angela Zottola transinimeste kajastust Suurbritannia ja Kanada meediaväljaannetes aastatel 2013–2015. Uurimuse tulemusena selgus, et aja jooksul on transinimestele viitamisel kasutatava sõnavara hulgas ebasoovitavate terminite kasutus vähenenud. Peamised teemad, mille kontekstis mõlema riigi

meedias transinimestest räägiti, olid meelelahutus, kuritegevus, seadusandlus ja õigused ning teadlikkus ja transinimeste toetamine. Kuigi üldiselt esines terves kasutatud andmestikus nii positiivseid kui negatiivseid representatsioone, erinesid tulemused riikide lõikes märgatavalt. Kanada meediaväljaannetes kujutati transinimesi valdavalt kaasaval ja diskrimineerimisvabal viisil, samas kui Suurbritannia meedias esines tunduvalt rohkem negatiivse representatsiooni kujundamise strateegiaid, sealhulgas transinimestele viitamist vale nime ja/või asesõnadega ning transidentiteetide kasutamist kõmu tekitamise eesmärgil ehk inimeste transidentiteetide rõhutamist kontekstides, kus see tegelikult uudise seisukohast relevantne ei ole. Seesugused erinevused viitavad sellele, et viis, kuidas transinimesi meedias kujutatakse, on otseselt seotud konkreetse riigi poliitilise maastikuga. (Zottola 2021)

Sama järelduseni jõudsid ka Sofia E. Bracco, Sabine Sczesny ja Marie Gustafsson Sendén erinevate Euroopa riikide ajaleheartiklite pealkirju analüüsides. Oma uurimuses võrdlesid nad transinimeste kujutamist artiklipealkirjades aastatel 2020–2021 Rootsis, Suurbritannias ning Itaalias – riikides, mis erinevad omavahel märgatavalt transinimeste õiguste ning sotsiaalse aktsepteerituse poolest – ning leidsid, et transinimeste meediakajastusel on seos transinimeste õigustega konkreetses riigis. Rootsis, kus transinimeste õigused on vaadeldud riikidest kõige põhjalikumalt tagatud, olid ka transinimeste meediarepresentatsioonid kõige progressiivsemad, sisaldades muuhulgas vähem negatiivseid hinnanguid, transinimeste kujutamist vägivalla või diskrimineerimise ohvritena, valesti soostamist ning objektistamist. Itaalias, mis on transinimeste õiguste osas käsitletud riikidest kõige vähem arenenud, olid ka transinimeste representatsioonid negatiivsemad. See kinnitab veelgi, et meedia taastoodab transinimesi ümbritsevaid ühiskondlikke kontekste ning toob välja meediarepresentatsioonide uurimise ja parandamise olulisuse. (Bracco, Sczesny & Gustafsson Sendén 2024)

Eesti kontekstis on transinimeste representatsioonist tehtud meediaanalüüse (Vahtra 2017; Pertel 2015), kuid keeleteaduslikust vaatepunktist pole teemat varasemalt käsitletud. Meediaportaali Postimees.ee näitel on transinimeste meediakajastuses peamiste muustritena välja toodud sobimatu sõnavara kasutamine, välisuudiste suur osakaal, transnaiste ülesindatus ning transinimeste kajastamine meelelahutuslikel eesmärkidel (Vahtra 2017). Samuti on kirjeldatud transinimeste kujutamist millegi eksootilise või sensatsioonilisena (Pertel 2015).

Oma bakalaureusetöös kirjeldasin seda, millist sõnavara kasutavad LGBT+ kogukonna liikmetele, sealhulgas transsoolistele inimestele viitamisel Eesti LGBT+ aktivistid (Toots 2023). Siinses magistrیتöös analüüsin transsoolist inimeste kajastusi viies Eesti uudismeedia väljaandes: Eesti Rahvusringhäälingus, AS Postimees Grupi ning AS Delfi Meedia alla kuuluvates väljaannetes, Uutes Uudistes ning Objektiivis aastatel 2015–2024. Käsitlen töös nii

seada, millist sõnavara kasutatakse meediaväljaannetes transinimestele viitamiseks, kui ka seda, milliste situatsioonide, tegevuste, protsesside ja seisunditega neid seostatakse. Magistritöö piirangute tõttu keskendun binaarsete transinimeste ehk transsooliste naiste¹ ja meeste² representatsioonile. Seega jäävad siinsest analüüsist välja trans-katuse alla kuuluvad mittebinaarsed identiteedid. Kuna töös kasutatavad andmed pärinevad nii peavoolumeedia kui poliitilise alternatiivmeedia väljaannetest, keskendun ka sellele, kas või kuidas transinimeste kajastused meediaväljaannete vahel erinevad. Töö raames olen püstitanud kolm uurimisküsimust:

1. Milliseid leksikaalseid vahendeid kasutatakse Eesti meediaväljaannetes transinimestele viitamiseks?
2. Millistes semantilistes rollides kujutatakse transinimesi Eesti meediaväljaannetes?
3. Kuidas erinevad transinimeste kajastused nii leksikaalsel kui semantilisel tasandil meediaväljaannete lõikes?

Magistritöö koosneb kuuest peatükist, millest neli kirjeldavad töö teoreetilist tausta. Esimeses peatükis annan ülevaate transidentiteetidest nii laiema maailma kui Eesti kontekstis ning kirjeldan transinimestele viitava sõnavara arengut. Teises peatükis avan representatsiooni mõistet ning kirjeldan representatsiooni, eriti meediarepresentatsiooni ja selle uurimise olulisust. Kolmandas peatükis käsitlen kriitilist diskursuseanalüüsi kui metodoloogiat ja toon välja kaks peamist viisi, kuidas kriitilise diskursuseanalüüsi raamistikus representatsiooni uurimisele läheneda. Neljas peatükk hõlmab Michael A. K. Halliday süsteemifunktsionaalse lingvistika raamistiku ning töö teoreetiliseks aluseks oleva protsessitüüpide süsteemi kirjeldust, sidudes selle diskursuseanalüüsi ja representatsiooniuuringutega. Viiendas peatükis kirjeldan lähemalt töös kasutatud materjali ning kuuendas peatükis analüüsin töö tulemusi. Töö analüüsiosa on omakorda jaotatud neljaks peamiseks osaks – neist esimeses vaatlen transinimestele viitamiseks kasutatud sõnavara meediaväljaannete artiklipealkirjades, teises sõnavarakasutust artiklites endis, kolmandas semantilisi makrorolle, milles transinimesi kujutatakse, ning neljandas semantilisi rolle, mida neile omistatakse.

¹ transsooline naine – naine, kelle sünnil määratud sugu ei olnud naine (Sõnaveeb 2025a)

² transsooline mees – mees, kelle sünnil määratud sugu ei olnud mees (Sõnaveeb 2025b)

1. Transsoolised identiteedid

Transsoolised identiteedid jõudsid laiemasse ühiskondlikku huviorbiiti 20. sajandi alguses suuresti tänu saksa seksuoloog Magnus Hirschfeldi tööle (Stryker 2017: 56). Transidentiteetide esmased teaduslikud käsitlused pärinesid meditsiini- ja psühholoogia valdkondadest ning neid iseloomustas tugev patologiseerimine, transkogemuse individualiseerimine ning selle laiemast ühiskondlikust kontekstist kõrvale jätmine. Transsooliste identiteetide komplekssus taandati transinimeste meditsiinilistele vajadustele ning suurem osa käsitlusi pärines paiksoolistelt³ inimestelt. (Prosser 1998: 118; Stryker 2017: 11) Praeguseks ajaks on transinimeste kujutamine nii erinevates teadusdistsipliinides kui meedias, meelelahutuses ja muudes eluvaldkondades aga märgatavalt muutunud, liikudes eemale meditsiinivaldkonnast ning kujutades transinimesi kogukondade ja ühiskondlike liikumiste osana (Stryker 2017: 11–12).

1990. aastate alguses hakkas Ameerika Ühendriikides ja Euroopas kujunema välja uus interdistsiplinaarne teadussuund nimega transuuringud, mis hõlmab endas muuhulgas sotsiaal- ja humanitaarteadusi ning psühholoogiat ja käsitleb nii transidentiteete puudutavaid materiaalseid tingimusi kui representatsioonipraktikaid. Kõige laiemas mõistes analüüsitakse transuuringute raames kõike, mis lõhestab või toob esile normatiivseid seoseid inimese bioloogiliselt soolistatud keha, sotsiaalsete ja kultuuriliste soonormide ning soolise enesemääratluse vahel. Selle käigus esitatakse ka küsimus, kust need normatiivsed seosed pärinevad ning miks peetakse ühiskonnas relevantseks seda, et inimesed kogevad ja väljendavad oma sugu erinevatel viisidel. Tegemist on kriitilise distsipliiniga tähenduses, et transuuringutes levinud lähenemine võimaldab analüüsida, miks transidentiteete ühiskondlikult esile tõstetakse ja kuidas on sellega seotud erinevad institutsioonid. (Stryker 2006: 2–3)

Identiteedi kontseptsiooni on vaadeldud mitmel viisil ning erinevatest perspektiividest, kuid siinses töös toetun Mary Bucholtzi ja Kira Halli nägemusele identiteedist kui iseenda ja teiste sotsiaalsest positsioneerimisest. Ühtlasi väidavad Bucholtz ja Hall, et identiteedi näol ei ole tegemist mitte inimese individuaalses psüühikas või kinnistunud sotsiaalsetes kategooriates asetseva stabiilse struktuuri, vaid suhtluse ja diskursiivsete praktikate käigus kujuneva sotsiokultuurilise nähtusega. (Bucholtz & Hall 2005: 585–586) Identiteedi seesugune käsitlemine võimaldab muuhulgas uurida seda, kuidas identiteete diskursuses kirjeldatakse

³ paiksooline inimene – inimene, kelle sooline identiteet kattub talle sünnil määratud sooga (Sõnaveeb 2025c)

ning esitletakse, mis on kasulik ka meediarepresentatsiooni ja -diskursuse analüüsimisel. (Zottola 2021)

Transidentiteetide näol on tegemist laia spektriga, mis võib hõlmata väga mitmekesiseid kogemusi (Whittle 2006: xi), kuid kokkuvõtlikult võib omadussõnaga *transsooline* kirjeldada inimesi, kelle sooidentiteet ei ühti nende sünnil määratud sooga ja/või kes ületavad oma kultuuris kehtivaid soolisi norme (Zottola 2021: 4; Stryker 2017: 11). Soonormide ületamine võib transinimeste puhul seejuures avalduda eri viisidel, alustades ebamugavustundest soorollide suhtes kuni soolise eneseväljenduse muutmiseni hormoonravi ja/või kirurgiliste operatsioonide abil (Whittle 2006: xi).

1.1. Transinimesed Eestis

Eestis pärinevad esimesed ülestähendused tänapäeva mõistes transsoolistest inimestest maailmasõdadevahelisest perioodist ehk 1930–1940ndatest aastatest ning tegemist on peamiselt ajaleheartiklite ja kohtutoimikutega (Põldsam 2020: 110). Sarnaseid ülestähendusi on leitud ka nõukogude ajast, mis viitab transinimeste tolleaegsele tugevale diskrimineerimisele (Põldsam 2024). Nimelt käsitleti nõukogude meditsiinisüsteemis transsoolisust patoloogia ja moraalse pahena, mis piiras transsooliste inimeste valikuid elada vastavalt oma soolisele identiteedile (Arumetsa 2023: 159). Samuti on transinimeste kajastuse tuvastamine raskendatud, kuna eesti keeles ei olnud tol ajal veel välja kujunenud soo- ja seksuaalvähemustest rääkimisel kasutatavat sõnavara, seega võidi transsoolistest inimestest rääkides sünonüümidega kasutada sõnu *homoseksualist*, *naismees* ja *meesnaine* ning ajakirjanduses räägiti tihti ka *ristiriietujatest*. (Põldsam 2020: 110)

Transsoolised inimesed tulid Eesti ühiskonnas süsteemsemalt esile 1990ndate aastate alguses, mil loodi esimene transinimeste organisatsioon Gendy (Koppel 2023: 137). Umbes samal ajal hakati vastiseseisvunud Eesti Vabariigis tegelema ka transinimeste soo tunnustamise protsessi ning sellega seotud meditsiiniliste protseduuride seadusliku reguleerimisega. Reguleerimise väljatöötamine ei olnud aga lihtne ja püsivama lahenduseni jõuti alles 1999. aastal, kusjuures tollal vastu võetud määrus reguleerib Eestis transinimeste soolise ülemineku ning soo tunnustamisega seotud protseduure tänaseni. (Arumetsa 2023: 169–173)

2025. aasta seisuga on Eesti Euroopa riikide hulgas transinimeste õiguste tunnustamise poolest kümnendal kohal (Legal gender recognition... 2025), aga peamiseks probleemiks on endiselt soolise ülemineku protsessi reguleerivad seadused. Soolise ülemineku protsessi kohustuslik element on hetkel arstliku ekspertiiskomisjoni vastuvõtt, kuid komisjoni oote- ja

menetlusajad ulatuvad tihtipeale mitmetesse aastatesse. Samuti sõltub transinimeste õigus soolist üleminekut alustada arstide ja psühhiaatrite otsustest ning ülemineku alustamiseks on tarvis saada psühhiaatriline transseksualismi diagnoos (Soovahetuse arstlike toimingute... 2025). See tähendab, et Eestis on transinimesed endiselt seaduse mõistes patoloogiseeritud ning nende elude üle otsustavad suurel määral riiklikud institutsioonid. Tegemist on transinimeste õigusi riivava olukorraga, kuna sooline üleminek peaks põhinema inimese enesemääratlusel, mitte arstide otsustel, ning üleminekut toetavate tervishoiuteenuste osutamine inimese ja eriarsti koostööl, mitte psühhiaatrilisel diagnoosil ja hindamisel. (LGBT inimeste olukord 2025)

1.2. Transinimestele viitav sõnavara

Transsoolistele inimestele viitamisel kasutatav sõnavara on aja jooksul läbinud suuri muutusi. Üks varasemaid transsoolistest inimestest rääkimisel kasutatud sõnu on Magnus Hirschfeldi tutvustatud *transvestite* (ee *transvestiit*) (Prosser 1998: 121). Hirschfeldi käsitluses viitas sõna *transvestite* oma sünnil määratud soost erinevale soole omaseid riideid kandvatele inimestele ning algselt kasutati seda sarnaselt 1990ndate aastate arusaamale sõnast *transgender*, kuid tänapäeval on sõnal suuresti negatiivne ning patoloogiseeriv konnotatsioon. Siiski on sõna *transvestite* mõnede transinimeste jaoks säilitanud oma ajalooliselt olulise tähenduse ja kasutuse. (Stryker 2017: 41) Eesti keeles on sõna *transvestiit* defineeritud kui „inimene, kes kannab teise soo rõivaid ja matkib nende käitumist“ ning selle sünonüümina on välja toodud sõna *ristiriietuja*. Samuti on EKI ühendsõnastikus märkusena välja toodud, et sõna *transvestiit* võidakse pidada hinnanguliseks ja solvavaks. (Sõnaveeb 2025d)

Teine termin, mille loomist on omistatud Magnus Hirschfeldile, kuid mille võttis 1950. aastatel laiemalt kasutusele seksuoloog Harry Benjamin, on *transsexual* (ee *transseksuaal*). Benjamin kasutas sõna *transsexual* algselt selleks, et eristada Hirschfeldi käsitluses esitatud kahte tüüpi *transvestiite* – neid, kes soovisid oma keha meditsiiniliste protseduuride abil muuta, ning neid, kes soovisid muuta ainult oma riietust. Tänapäeval peetakse sõna *transsexual* osalt vananenud ning negatiivse ja patoloogiseeriva konnotatsiooniga sõnaks, kuid eriti ingliskeelses kultuuriruumis eelistatakse seda kohati siiski kasutada meditsiiniliselt või õiguslikult määratletud transsoolistehade või transsoolisteha inimestega seotud tavade kirjeldamisel. (Stryker 2017: 39–40)

Sõna *transgender* (ee *transsooline*) jõudis laiemasse kasutusse 1990ndatel aastatel, kuid selle ajalugu ulatub juba 1960ndatesse ning tähendus on selle aja jooksul korduvalt muutunud.

1970–80ndatel aastatel tähistas sõna *transgender* harilikult inimest, kes ei soovi mitte ainult ajutiselt kanda nn vastassoo stereotüüpidega seostuvaid riideid (nagu *transvestiit*) või saavutada püsivat füüsilist muutust kirurgilise sekkumise abil (nagu *transseksuaal*), vaid muuta oma soolist eneseväljendust vahel hormoonravi, kuid üldiselt mitte kirurgiliste operatsioonide abil. 1990ndatel laiemasse kasutusse jõudes hõlmas see mitmeid soonormidest ja ootustest eristuvaid soolisi eneseväljendusi, mida tänapäeval võidakse kirjeldada sõnadega *genderqueer* (ee *sookväär*), *gender-nonconforming* (ee *soo-ootustele mittevastav*) või *nonbinary* (ee *mittebinaarne*). Hiljem on sõna kohati hakatud kasutama viitamaks ainult neile inimestele, kes soovivad sooliselt üle minna ühest binaarsest sooidentiteedist teise ehk tähenduses, mida kandis algselt sõna *transsexual*. (Stryker 2017: 38–39)

Inglise keeles on *transgender* seega suuresti asendanud sõna *transsexual*, peamiselt viimase tugeva seose tõttu transinimeste patologiseerimisega. (Vicente 2021: 430) Siiski ei ole transsooliste identiteetide sõnastamine ega selle ajalugu olnud lineaarne ning sõnavara on endiselt pidevas muutumises. Viimastel kümnenditel on transsoolised inimesed võtnud kasutusele mitmeid uusi sõnu oma identiteetide kirjeldamiseks, kuid laiemas sotsiaalses kontekstis suunab transinimesi siiski eelkõige meditsiini- ja õigussüsteemi keelekasutus. Keel on transinimeste jaoks seega nii loominguilisuse kui piirangute allikas, andes neile ühelt poolt võimaluse ise oma identiteete sobivate sõnadega defineerida ning teiselt poolt piirates neid institutsionaalses kasutuses olevate terminitega. (Simmons & White 2014: 9–10)

Eesti keeles on termin *transsooline inimene* defineeritud kui „inimene, kelle sünnil määratud sugu ei kattu tema soolise identiteediga“ (Sõnaveeb 2025e). Sarnaselt inglise keelele on eesti keeles ebakorrektna kasutada omadussõna *transsooline* nimisõnana (Yurinova 2023: 40; Kuidas rääkida... 2025), kuna seesugune kasutus taandab transinimesed vaid nende identiteedi ühele osale. Kuigi sõna *transsooline* sünonüümideks on EKI ühendsõnastikus märgitud *transseksuaal* ning *transseksuaalne* (Sõnaveeb 2025f), on viimased Eesti Transinimeste Ühingu keelekasutussoovitustes siiski välja toodud kui vananenud ning halvustava terminid. Samuti ei peeta sõna *transseksuaal* inglise keele otsetõlkena transinimeste kirjeldamisel mõisteliselt täpseks, kuna eesti keeles puudub seos sõnatüve *seks* ja soolise identiteedi vahel, erinevalt inglise keelest, kus bioloogilise sooga seotud aspekte tähistatakse sõnaga *sex*. (Kuidas rääkida... 2025)

2. Representatsioon ja diskursus

Representatsiooni mõiste on levinud mitmetes teadusdistsipliinides, sealhulgas näiteks psühholoogias, filosoofias, kirjandusteaduses, sotsioloogias ja keeleteaduses, mistõttu on sellega seotud hulk erinevaid definitsioone ja käsitlusi. Siinses töös toetun laialt võttes Briti sotsioloogi ja kultuuriteoreetiku Stuart Halli nägemusele representatsioonist kui „tähenduse loomisest keele kaudu“ (Hall 1997: 28). Täpsemalt on representatsiooni kirjeldatud kui semiootilist viisi, mille kaudu objekte, kategooriaid, indiviide ja sotsiaalseid grupe identifitseeritakse, kujundatakse ning mõistetavaks muudetakse. See tähendab, et objektide või inimeste representeerimine on rohkem kui lihtsalt neile viitamine – representatsioonide abil luuakse, kinnitatakse või vaidlustatakse muuhulgas inimeste identiteete. (Coupland 2010: 242)

Representatsiooni seesugune käsitlus on tihedalt seotud diskursuse mõistega, kuna mõlemad saab käsitleda sotsiaalsete praktikate ehk viisidena, kuidas sotsiaalseid identiteete ja sotsiaalse maailma representatsioone konstrueeritakse (Fairclough 2000: 167–168). Diskursust on samuti võimalik defineerida mitmel eri viisil, kuid siinkohal lähtun vaatest diskursusele kui keele kaudu rakendatavale sotsiaalsele praktikale (Fairclough 1989: 20). Diskursust sel viisil käsitledes keskendutakse keele ja ühiskonna suhetele ning eeldatakse, et keelelised valikud ei ole juhuslikud, vaid kannavad endas ideoloogilisi eristusi. See tähendab, et keel on valikute kogum, mille analüüsimine annab infot keelekasutaja ja kasutuskonteksti kohta. (Heritage & Taylor 2024: 3)

2.1. Meediarepresentatsiooni olulisus

Diskursuse käsitlemine sotsiaalse praktikana toob esile keele suhted (ühiskondliku) võimuga. Diskursuse ja võimu suhe ilmneb eriti selgelt massimeediadiskursustes, kus diskursuse tootjal on võim otsustada, mida meedias kajastatakse või kajastamata jäetakse ning kuidas sündmusi esitatakse (Fairclough 1989: 49–50). Meediadiskursuste näol on seega tegemist väärtusliku ressursiga, mille abil saab uurida ideoloogiate, võimuhete ja ühiskondlike väärtuste keelelist väljendamist. Meediakeele analüüsimine võimaldab tuua välja esilduvaid diskursusi, mis mõjutavad meediatarbivate nägemust neid ümbritsevast ühiskonnast ning selle uskumustest ja väärtustest. (Zottola 2021: 24–25) Ühtlasi muutub meedia võimupositsiooni kriitiline hindamine eriti oluliseks ühiskondlikult tõrjutud sotsiaalsete gruppide, sealhulgas transsooliste inimeste kajastuse puhul. Nimelt on meedial oluline roll inimeste suhtumise kujundamisel ning mida enam sõltutakse meedias edastatavast

informatsioonist, seda suurem on tõenäosus, et meediasõnumid võivad mõjutada tarbijate suhtumist või uskumusi (Ball-Rokeach & DeFleur 1976: 10). See efekt on veelgi tugevam juhtudel, kus tarbijatel pole kajastatavate inimgruppidega päriselulisi kokkupuuteid või on neid suhteliselt vähe (Ramasubramanian 2013: 67), mis kehtib üldjuhul ka transsooliste inimeste kogukonna puhul. Seega võib positiivne meediakajastus transinimestega seotud eelarvamusi vähendada ning negatiivne meediakajastus neid vastupidiselt suurendada (Bracco, Sczesny & Gustafsson Sendén 2024: 491).

2.2. Sugu meedias

Sooidentiteetide meediarepresentatsiooni analüüsimise olulisusest hakati rääkima juba 1970. aastatel seoses teise laine feminismi esiletõusuga läänemaailmas (Carter 2011: 373). Esmased soouuringute valdkonda kuuluvad meediauurimused keskendusid peamiselt naiste meediarepresentatsioonidele, eesmärgiga pöörata tähelepanu representatsioonides esinevatele stereotüüpidele ning sellele, kuidas naisi kujutatakse meestega võrreldes ebavõrdselt. 20. sajandi lõpul hakati aga üha enam keskenduma ka maskuliinsuse konstrueerimisele. Samuti rõhutati meedia rolli ühiskonnas kehtivate soostereotüüpide kinnistamisel ning taastootmisel. (Carter 2011: 370) Eestis on sooidentiteetide kujutamist ja konstrueerimist meedias käsitletud Mõttekoda Praxise ja Feministeeriumi 2024. aastal läbi viidud uuringus (Kaukonen jt 2024). Samuti on uuritud soolistatud juhtimiskultuuri meediakajastusi (Marling jt 2024) ning sooliselt markeritud sõnade esinemist spordiuudistes (Kaukonen 2022).

Transinimeste meediakajastuse uurimine sai alguse 2000. aastate alguses ning lähtus suuresti USA transmehe Brandon Teena mõrva ümbritsevate diskursuste käsitlemisest (Fischer 2018: 97). Kuigi transinimeste representatsiooni alased uurimused tuginevad suuresti kväär- ja feministlikule teorialle, on osaliselt tegemist ka nimetatud teooriate kriitikaga. Nimelt põhinevad feministlikud meediauurimused sageli arusaamal, et meedianarratiivide kaudu kehtestatakse meeste ja naiste võimusuhteid ning tugevdatakse meeste dominantset positsiooni ühiskonnas, rõhutades seeläbi binaarset vaadet soole. Transinimeste meediakäsitluse uurimused lisavad aga feministlikust ja kväärteooriast lähtuvatele uurimustele soobinaarsuse kahtluse alla seadmise uue perspektiivi ja käsitlevad muuhulgas transinimeste positsiooni feministliku teooria kirjeldatavas ühiskondlikus hierarhias. (Billard & Zhang 2022: 194–195)

3. Kriitiline diskursuseanalüüs

Üks peamisi keelelise representatsiooni uurimise meetodeid on kriitiline diskursuseanalüüs, mis kujunes välja 1970ndatel aastatel levinud kriitilisest lingvistikast. Kriitilise lingvistika algne fookus asus sellel, kuidas keelt ja grammatikat ideoloogiliste vahenditena inimeste, sündmuste, kohtade ja nähtuste kategoriseerimiseks kasutatakse, kuid selle kriitikana toodi välja liigset fookust keelele ning seeläbi keele, võimu ja ideoloogia suhete kõrvale jätmist. Kriitiline diskursuseanalüüs huvitub seevastu vähem keelekasutusest endast ning rohkem sellest, kuidas keelekasutus suhestub ühiskondlike ja kultuuriliste protsesside ja struktuuridega. Kriitilist diskursuseanalüüsi on peamiselt seostatud Norman Fairclough, Ruth Wodaki ja Teun van Dijki töödega ning kuigi tegemist on vähem ühe homogeense distsipliini ja rohkem hulga kriitiliste lähenemistega, mis moodustavad üheskoos kriitilise diskursuseanalüüsi raamistikku, ühendab neid lähenemisi vaade keelele kui sotsiaalsele konstruktsioonile ehk arusaam, et keel nii kujundab ühiskonda kui kujuneb ühiskondliku tegevuse käigus. (Machin & Mayr 2012: 2–4)

Kuigi kriitiline diskursuseanalüüs sai alguse kvalitatiivse uurimismeetodina, on seda üha enam hakatud kombineerima korpuslingvistiliste meetoditega. Sel viisil loodud metodoloogiat on nimetatud korpuspõhiseks diskursuseanalüüsiks (ingl *Corpus-Assisted Discourse Analysis*) (Heritage & Taylor 2024: 1) ning metodoloogia väärtust uurimismeetodina on üksikasjalikumalt kirjeldanud Paul Baker (2008). Nimelt aitab see meetod omavahel siduda kriitilise diskursuseanalüüsi fookust grammatilistele tunnustele, sealhulgas agentsusele, passiivsusele ja metafooridele, ning korpuslingvistika fookust leksikaalsetele mustritele. Lisaks võimaldavad korpuslingvistika meetodid kvantifitseerida kriitilise diskursuseanalüüsi käigus leitud mustreid. Juhul kui korpuslingvistilisi meetodeid ei kasutata kriitilise diskursuseanalüüsi abil leitud mustrite uurimiseks, on kriitilist diskursuseanalüüsi võimalik rakendada korpuslingvistiliste meetoditega leitud tulemuste interpreteerimiseks. (Baker jt 2008: 285) See tähendab, et lähenemisi on võimalik omavahel kombineerida mitmel viisil. Eestis on korpuslingvistikat ja kvalitatiivseid meetodeid kvääriuuringute kontekstis omavahel sidunud Aet Kuusik (2024).

Kriitilise diskursuseanalüüsi üks põhiküsimusi on see, milliseid keelelisi vahendeid kasutatakse tekstides indiviidide või inimgruppide (kriitilises diskursuseanalüüsis *sotsiaalsed toimijad* või *osalised*) kujutamiseks. Kuna keelekasutuse puhul on diskursuseanalüüsi vaatepunktist alati tegemist valikutega, võimaldab nende valikute analüüsimine vaadelda, milliseid ideid või väärtusi on tekstis edasi antud ning milliseid identiteetide osi esile tõstetud.

(Machin & Mayr 2012: 77–78) Sotsiaalsete toimijate kujutamisel kasutatavaid strateegiaid on põhjalikult kirjeldanud Theo van Leeuwen (1995), kuid siinkohal keskendun neist mõnele peamisele, mida representatsioonide kujundamisel kasutatakse – individualiseerimisele vs. kollektiveerimisele (ingl *individualisation vs. collectivisation*), spetsifitseerimisele vs. generaliseerimisele (ingl *specification vs. genericisation*), agregeerimisele (ingl *aggregation*) ning objektistamisele (ingl *objectivation*) (Machin & Mayr 2012).

Individualiseerimise puhul kujutatakse sotsiaalseid toimijaid tekstis eraldi indiviididena, tuues lugeja neile emotsionaalselt lähemale (näide 1)⁴. Kollektiveerimisel käsitletakse toimijaid seevastu suuremate gruppide osana ning näidatakse neid seeläbi vähem humaniseeritult (näide 2). Sarnane põhimõte kehtib ka spetsifitseerimisel ja generaliseerimisel, kuid konkreetse kollektiivi liikmete asemel kujutatakse sotsiaalseid toimijaid generaliseerimise puhul mõne laiemas sotsiaalse kategooria, näiteks religioosse kuuluvuse kaudu (näide 3; näide 4). (Machin & Mayr 2012: 80–81) Kollektiveerimise ja generaliseerimisega sarnaneb ka agregeerimine, mille käigus kujutatakse sotsiaalseid toimijaid numbrilise statistikana (näide 5) (Machin & Mayr 2012: 83).

(1) *Kaks sõdurit, John Smith ja Jim Jones hukkusid pommiplahvatuses.*

(2) *Sõjaväelased hukkusid pommiplahvatuses.*

(3) *Mazar Hussein tekitas politseile probleeme.*

(4) *Moslemist mees tekitas politseile probleeme.*

(5) *Tuhanded immigrandid saabuvad...*

Objektistamine kujutab endast sotsiaalsetele toimijatele nende (tihti füüsiliste) tunnuste abil viitamist. See strateegia on levinud eelkõige naiste kujutamisel, taandades naised nende füüsiliste atribuutide, „ilu“ või „naiselikkuse“ tasandile (näide 6) ning kujundades seeläbi ühekülgse ja pealiskaudse representatsiooni. (Machin & Mayr 2012: 82–83)

(6) *Päästjana töötav **kaunitar** tõi 30. aprillil koju *The Best Model of Universe Dubai* kõige magusama tiitli ehk võidu!* (Elu24, 2025)

Lisaks sotsiaalsete toimijate kujutamisel kasutatavatele leksikaalsetele vahenditele pööratakse kriitilises diskursuseanalüüsis tähelepanu sellele, milliseid tegevusi toimijatele omistatakse. Nimelt on representatsiooni kujundamisel oluline mitte ainult see, milliseid strateegiaid kasutatakse sotsiaalsete toimijate nimetamiseks, vaid ka see, milliste tegevuste või

⁴ Näited 1–5 on kohandatud David Machini ja Andrea Mayri raamatust „How to do Critical Discourse Analysis: A Multimodal Introduction“

protsesside osalistena neid näidatakse (Machin & Mayr 2012: 104). Tegevuste käsitlemine seob diskursuseanalüüsi agentsuse mõistega, mis hakkas erinevates teadusdistsipliinides laiemalt levima 1970. aastatel (Ahearn 1999: 12) ning millele on pakutud mitmeid definitsioone (Ahearn 2001; Duranti 2005). Siinkohal lähtun Ayden Parish'i ja Kira Halli varasemate keeleantropoloogiliste käsitluste põhjal pakutud definitsioonist, mille kohaselt on agentsus „võimekus sotsiaalselt tähenduslikeks tegudeks“ (Parish & Hall 2020: 1). Selles kontekstis on suurem agentsus üldjuhul märk positiivsest representatsioonist. Tegevuste kujutamisel on kriitilises diskursuseanalüüsis läbivalt kasutatud Michael A. K. Halliday süsteemifunktsionaalse lingvistika raamistikku kuuluvat transitiivsuse ehk protsessitüübi süsteemi (Machin & Mayr 2012: 104), mida kirjeldan täpsemalt peatükis 4.1.

4. Süsteemifunktsionaalne lingvistika

Süsteemifunktsionaalse lingvistika teooriale pani 1960ndatel aastatel aluse Briti keeleteadlane Michael. A. K. Halliday ning selle keskmes on keele ja ühiskonna seoste rõhutamine. Halliday käsitleb keelt kui ühiskondlikku tegevust ning väidab, et nii keele funktsioonid kui nende funktsioonide täitmiseks kasutatavad vahendid on välja kujunenud vastavalt ühiskondlikele vajadustele. (Halliday 1976: xx) Nimelt ühiskondliku konteksti olulisuse rõhutamise tõttu on süsteemifunktsionaalse lingvistika raamistikku järjepidevalt rakendatud ka kriitilise diskursuseanalüüsi alastes uurimustes (vt lähemalt Vincent Reid 2022), kuna kuigi tegemist on grammatikakäsitlusega, keskendutakse teooria raames lisaks grammatiliste struktuuride kirjeldamisele ka sellele, milliseid funktsioone need struktuurid täidavad (Halliday 1976: 7).

Süsteemifunktsionaalses lingvistikas nähakse keelt semiootilise süsteemina, mis koosneb tähenduslikest valikutest ja vastandustest ning mida kasutatakse tähenduste loomiseks ja edasi andmiseks. (Eggins 2004: 17) Seesugune vaade võimaldab analüüsida keelekasutust valikutena – nimelt saavad keelelised valikud osa oma tähendusest selle taustal, millised teised valikud oleksid samas kontekstis võimalikud olnud. Süsteemifunktsionaalne lähenemine kirjeldab seega kaht keelekasutuse dimensiooni – seda, milliseid võimalikke keelelisi valikuid saab teha, ning seda, mis on konkreetse tehtud valiku funktsioon. (Eggins 2004: 20)

Süsteemifunktsionaalse lingvistika teooria järgi on keelel kolm tähenduskategooriat ehk metafunktsiooni. Esiteks konstrueerib keel inimkogemust – keele kaudu nimetatakse ja kategoriseeritakse objekte ning moodustatakse keerukamaid grammatilisi konstruktsioone, mille abil on võimalik väljendada kõiki inimkogemuse aspekte. Seda keeleaspekti nimetatakse süsteemifunktsionaalses lingvistikas **tähistusfunktsiooniks**, mis jaguneb omakorda **kogemuslikuks** ja **loogiliseks** (Halliday & Matthiessen 2013: 30; Kasik 2007: 168), kusjuures kogemuslik metafunktsioon keskendub lausungi sisule või ideedele ja loogiline metafunktsioon ideedevahelistele seostele (Bloor & Bloor 2004: 10). Kogemuslik metafunktsioon väljendab seega nii inimeste kogemust pärismaailmast ja selles toimuvast kui ka nende mõttemaailmas aset leidvaid protsesse (Anjarwati, Setiawan & Laksono 2021: 2) ning loogiline metafunktsioon võimaldab keerukamaid kogemuslikke representatsioone omavahel siduda (Eggins 2004: 254).

Lisaks kogemuste konstrueerimisele loob keel alati sotsiaalseid suhteid keelekasutajat ümbritsevate inimestega. See tähendab, et lausung ei ole ainult representatsioon, vaid kannab endas kas väidet, ettepanekut, küsimust või mõnd muud suhtluse aspekti ning suhestab

keelekasutajat lausungi vastuvõtja(te)ga. See metafunktsioon on aktiivsem ning seda nimetatakse **suhtlusfunktsiooniks**, mis viitab selle interaktiivsusele ja isiklikkusele. Keele kolmas metafunktsioon on seotud teksti ülesehitusega, mistõttu nimetatakse seda **tekstiliseks funktsiooniks**. Tekstilist funktsiooni peetakse võimaldavaks ja hõlbustavaks, kuna nii tähistuskui suhtlusfunktsioon põhinevad võimalusel keelelisi üksusi üles ehitada, organiseerida ning diskursiivset sidusust ja järjepidevust luua. (Halliday & Matthiessen 2013: 30–31; Kasik 2007: 168)

4.1. Transitiivsus ja protsessitüübid

Representatsiooni uurimisel on süsteemifunktsionaalse lingvistika paradigmat enim kasutatud transitiivsuse ehk protsessitüübi süsteemi, mis võimaldab analüüsida seda, kuidas on tekstides autori verbivaliku kaudu kirjeldatud osalistevahelisi suhteid. (Heritage & Taylor 2024: 115). Paul J. Hopper ja Sandra A. Thompson on kirjeldanud transitiivsust kui „tegevuse üle kandmist ühelt osaliselt teisele“, rõhutades, et tegemist ei ole vaid binaarse „transitiivne vs. intransitiivne“ vastandusega, vaid skaalaga, millel on lausungeid võimalik liigitada rohkem või vähem transitiivseteks (Hopper & Thompson 1980: 253). Halliday käsitluses hõlmab transitiivsuse mõiste kõiki lausungi struktuuri kuuluvaid kogemuse väljendamisega seotud aspekte, sealhulgas protsesse, nende osalisi ning konteksti, milles protsessid aset leiavad (Halliday 1976: 159). Transitiivsuse süsteem annab süsteemifunktsionaalse lingvistika raamistikus seega edasi keele kogemuslikku tähendust (Eggins 2004: 206) ning kannab endas arusaama keelest kui representatsioonist. Selle arusaama kohaselt väljendab lausung sündmuste käiku ja selles toimuvaid muutusi või kindla protsessi konfiguratsiooni ühes protsessi osaliste ja seda ümbritsevate asjaoludega (Halliday & Matthiessen 2013: 212).

Protsessina käsitletakse süsteemifunktsionaalses lingvistikas traditsiooniliselt kõike, mida on lausungis võimalik väljendada verbi abil (Halliday 1976: 159). Kuna protsesse väljendavaid sõnu on seetõttu väga suur hulk, on need hoomatavuse mõttes liigitatud erinevaid kogemuslikke valdkondi edasi andvatesse protsessitüüpidesse. Inglise keele baasil on süsteemifunktsionaalse lingvistika transitiivsuse süsteemis kirjeldatud kuut peamist protsessitüüpi, mis on omakorda jaotatud põhi- ja vaheprotsessideks. Põhiprotsesside hulka kuuluvad materiaalsed, mentaalsed ja suhteprotsessid ning vaheprotsesside hulka käitumis-, verbaalsed, ja olemasoluprotsessid. (Halliday & Matthiessen 2013: 213–215) Eesti keele puhul on Reet Kasik toonud välja sama protsessitüüpide liigituse (Kasik 2008: 24–26).

Materiaalsete protsesside hulka kuuluvad millegi tegemist või juhtumist kirjeldavad protsessid (Halliday & Matthiessen 2013: 224), millel on tavaliselt konkreetne tajutav tulemus. Semantilistest rollidest esineb materiaalsetes protsessides alati toimija (ingl *actor*), kusjuures on oluline eristada, kas toimija on teadlik ja tahtlik tegutseja (agent) või mitte. Protssidel võib olla ka teine osaline – siht (ingl *goal*), millele tegevus suunatud on. (Kasik 2008: 25)

Mentaalsed protsessid konstrueerivad inimeste teadvuses aset leidvaid kogemusi (Halliday & Matthiessen 2013: 245), sealhulgas mõtlemist, tundmist, tahtmist ja tajumist. Semantilistelt kuuluvad mentaalsete protsesside koosseisu teadlik inimlik tajuja (ingl *senser*) ning nähtus (ingl *phenomenon*), mida tajutakse. (Kasik 2008: 25)

Suhte protsesside peamine funktsioon on protsessi osaliste identifitseerimine ja kirjeldamine (Halliday & Matthiessen 2013: 259). Need kirjeldavad eelkõige olemist või seisundit, konstrueerides atribuutivseid, identifitseerivaid, lokatiivseid või possessiivseid suhteid (Kasik 2008: 25).

Käitumisprotsessid moodustavad kategooria materiaalsete ja mentaalsete protsesside piirimaal ning on protsessitüüpidest kõige keerulisemalt eristatavad. Tegemist on tüüpiliselt inimeste füsioloogilist või psühholoogilist käitumist kirjeldavate protsessidega, mille hulka kuuluvad näiteks hingamine, naeratamine ja vaatamine. (Halliday & Matthiessen 2013: 301)

Semantilistest rollidest kuulub käitumisprotsessi koosseisu teadlik tahtlik käituja (ingl *beaver*) (Kasik 2008: 25). **Verbaalsed protsessid** väljendavad millegi ütlemist (Halliday & Matthiessen 2013: 302) ning meenutavad nii mentaalseid kui suhte protsesse. Protsside koosseisu kuuluvad ütleja (ingl *sayer*), sõnum (ingl *verbiage*) ning tihti ka vastuvõtja (ingl *receiver*). (Kasik 2008: 25)

Eksistentsiaalsed protsessid kirjeldavad millegi olemasolu või juhtumist (Halliday & Matthiessen 2013: 307–308) ning nende kohustuslik osaline on olija (ingl *existent*) (Kasik 2008: 26). Protssitüüpide näited on toodud tabelis 1.

Tabel 1 Protssitüüpide näited⁵

Protssitüüp	Näide
Materiaalne protsess	Üha suureneva konkurentsi tingimustes liiguvad mõnda aega kohapeal veetnud transinimesed uutesse Euroopa riikidesse.
Mentaalne protsess	Hormoonravi kestab elu lõpuni või kuni transinimene otsustab selle lõpetada.
	„Väga palju trans inimesed kardavadki seda, et teistel tekivad suured negatiivsed emotsioonid ja tunnevad suuremat rõhumist,“ selgitas ta.
	Transsoolised sportlased soovivad võistelda vastavalt oma soolisele kuuluvusele.
	Transsoolised seksitöötajad ei pea end ohvriks.

⁵ Näited pärinevad magistritöö andmestikust.

Protsessitüüp	Näide
Suhteprotsess	„Brasiilias on transsoolised naised tugevamad kui mehed ,“ ütleb Kelly rahulolevalt.
	Hiljem selgus, et tapetu oli transsooline jamaicalanna .
	Hinnanguliselt on Eestis 60 transsoolist .
	Kas transsoolistel on teiste naiste ees spordis eelis ?
Käitumisprotsess	Kui Rebeca ei saanud kliendilt adekvaatseid vastuseid, saatis ta kliendi valele aadressile ja jälgis aknast, missuguse inimesega on tegemist.
Verbaalne protsess	Ukraina transsooline naine Judis sõnas , et Poola piirivalvurid ei pidanud teda naiseks, kuigi passi järgi on ta naine.
Eksistentsiaalne protsess	On palju neid transinimesi , kes ei tee sporti, sest neile on seatud erinevaid takistusi.

Eelnevalt välja toodud semantilised rollid sarnanevad mõnel määral „Eesti grammatikas“ kirjeldatud semantiliste rollidega, kuid on neist kohati üldisemad ning kohati täpsemalt liigitatud. Nimelt hõlmab materiaalsete protsesside *toimija* nii teadlikke ja mitteteadlikke toimijaid kui vahendeid ning mentaalsete protsesside *tajuja* lisaks taju-, tunde- ja modaalpredikaatide subjektidele ka mõtlemist väljendavate predikaatide subjekte (Metslang jt 2023: 487–488). Samuti ei lange materiaalsetes protsessides esinev *siht* kokku „Eesti grammatikas“ kirjeldatud tulemusseisundit väljendava sihiga (Metslang jt 2023: 489), vaid viitab tegevusobjektidele laiemalt. Lisaks on transitiivsuse süsteemis eraldi välja toodud käitumis-, verbaalsete ja eksistentsiaalsete protsesside koosseisu kuuluvad semantilised rollid.

4.2. Transitiivsus diskursuseanalüüsis

Transitiivsuse raamistikku on teksti- ja diskursuseanalüüsis kasutatud aastakümneid ning rakendatud paljudele erinevatele tekstitüüpidele, sealhulgas kirjandusteostele, ajakirjandus- ning õpikutekstidele (Hu, Xu & Hao 2019: 18). Huilian Hu, Hai Xu ja Junjie Hao toovad välja, et transitiivsuse analüüs võimaldab käsitleda sotsiaalsete ideoloogiate kujutamist ning pakkuda alust interpersonaalse tähenduse ja ideoloogiate uurimisele (2019: 18). Lähenemise väärtust meediadiskursuse, sealhulgas soorepresentatsioonide uurimise kontekstis nähti juba 20. sajandi lõpul (vt nt Toolan 1992; Adampa 1999) ning viimaste aastate jooksul on seda kasutatud muuhulgas soopõhise vägivalda (Akinmusuyi 2023), maskuliinsete identiteetide konstrueerimise (Radzi, Bakar & Abdul Hamid 2021) ning soostereotüüpide (Nie 2023) meediakajastuse uurimiseks. Transinimeste meediarepresentatsiooni on transitiivsuse raamistiku abil uurinud Izan Huertas Medina (Huertaz Medina 2021).

Lisaks protsessitüüpide üldisemale kirjeldamisele on transitiivsuse raamistikku representatsiooni uurimise kontekstis pikalt kasutatud ka agentsuse käsitlemiseks. Transitiivsuse esmase kasutusena agentsuse käsitlemisel on välja toodud Roger Fowleri jt 1979. aasta teos „Language and Control“ ning sellest alates on süsteemist saanud üks kriitilise diskursuseanalüüsi põhimeetodeid (Vincent Reid 2022: 236). Transitiivsuse süsteemi kuuluvatest protsessitüüpidest on agentsuse seisukohast kõige relevantsemad materiaalsed protsessid, kuna need väljendavad otseselt millegi tegemist või toimumist (Heritage & Taylor 2024: 116). Seetõttu võib protsessitüüpe analüüsides pidada kõige suurema agentsusega osalisteks materiaalsete protsesside toimijaid.

5. Andmed

Siinse magistritöö andmed pärinevad viiest Eesti uudismeedia väljaandest: Eesti Rahvusringhäälingust (edaspidi ERR), kõigist AS Postimees Grupi (edaspidi Postimees) ja AS Delfi Meedia (edaspidi Delfi) alla kuuluvatest väljaannetest, Uutest Uudistest ning Objektiivist. Uuritavad väljaanded on valitud nende sarnase sisuprofiili, avaliku tuntuse ning erineva ühiskondliku ja poliitilise suunitluse alusel ning jagunevad peavoolumeedia (ERR, Postimees, Delfi) ja poliitilise alternatiivmeedia (Uued Uudised, Objektiiv) väljaanneteks. Eesti meediamaaastikul on ERRi eesmärk eelkõige Eesti ühiskonda teenivate, sealhulgas sotsiaalse sidususe kasvule kaasa aitavate vaadete edastamine, ning demokraatia edendamise (Eesti Rahvusringhäälingu eesmärgid). Uued Uudised ja Objektiiv on seevastu teatud oma parempopulistlike ja rahvuskonservatiivsete vaadete poolest, kusjuures tasub märkida, et SA Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks välja antav Objektiiv on Eestis kõige tugevam n-ö *antigender*⁶-vaadete edastaja (Sörberg 2025). AS Delfi Meedia ja AS Postimees Grupi näol on tegemist ainukeste Eestis tegutsevate suurte meediakontsernidega, mille ideoloogilist suunitlust ning teemafookust on seetõttu keeruline määratleda.

Töö teemast ja eesmärgist lähtuvalt kogusin valitud meediaväljaannetest transsoolisi inimesi ja nendega seotud temaatikat kajastavaid artikleid. Selleks tegin esmalt iga meediaväljaande puhul otsingud märksõnadega *trans* ja *transsooline* ning salvestasin lingid artiklitele, mille pealkirjades kumbki märksõnast kajastus. Märksõna *trans* käsitlesin siinkohal peamiselt sõnaliitena, otsides seeläbi sõnu nagu *transinimene*, *transsportlane*, *transnaine* jne, samuti tulid selle otsinguga välja sõna *transseksuaal(ne)* esinemised. Seejuures filtreerisin välja ebarelevantseid tulemusi, näiteks transporti või jalgpalliklubi Narva Trans kajastavad artiklid. Kogutud lingid salvestasin väljaannete kaupa tekstifailidesse, mille alusel sain programmeerimiskeelt Python kasutades väljaannete veebiportaalidest valitud artiklite sisu automaatselt salvestada. Lisaks artiklite sisule kogusin andmestikku metaandmetena artikli pealkirja, ilmumiskuupäeva, kategooria ning võimalusel märksõnad. Kogutud artiklid salvestasin väljaannete kaupa CSV-failidesse.

Töö lõplik valim koosneb 390st artiklist, mille jaotumine väljaannete lõikes on näha tabelis 2. Tabelist ilmneb, et kõige väiksema osa andmestikust moodustavad ERRi artiklid ning kõige suurema, peaaegu poole andmete kogumahust Postimehe artiklid. Peavoolumeedia ja poliitilise

⁶ *Antigender*-liikumise all mõistetakse ühiskondlikke liikumisi, mis seisavad vastu sellele, mida nad ise nimetavad „sooideoloogiaks“ (Kováts 2017: 176).

alternatiivmeedia artiklite jaotus on ligikaudu kaks ühele – 275 artiklit pärinevad peavoolumeedia ning 115 alternatiivmeedia väljaannetest. Ajaliselt katab kogutud andmestik vahemikku 01.01.2015 – 23.10.2024 ehk ligikaudu üheksa aastat.

Tabel 2 Artiklite arvu jaotus väljaannete lõikes

	Artiklid (n)	Artiklid (%)
ERR	19	4,9
Uued Uudised	29	7,4
Objektiiv	86	22,1
Delfi	87	22,3
Postimees	169	43,3
Kokku	390	100

Andmete edasiseks korrastamiseks kasutasin samuti programmeerimiskeelt Python, täpsemalt peamiselt eesti keele töötluks mõeldud teekide kogumikku EstNLTK (Laur jt 2020), mis võimaldab tekstiandmete lihtsamaks analüüsiks tekste muuhulgas morfoloogiliselt ja süntaktiliselt märgendada. Analüüsi esimese sammuna lisasin tekstidele morfoloogilise ja sõltuvussüntaktilise märgenduse ning lausestasin artiklid. Seejärel kogusin andmetest kokku transsooliste inimeste mainimisjuhud, kasutades selleks märksõnu *transsooline* + nimisõna, *transseksuaalne* + nimisõna, *trans* + nimisõna, *transsooline*, *transseksuaal(ne)* ning *trans* nimisõnaliitena juhul, kui nimisõna teine osa viitab inimesele või inimgrupile, näiteks *transnaine*, *transmees*, *transkogukond*. Ühtlasi kategoriseerisin mainimised leksikaalse sisu poolest soovitatud ning mittesoovitatud väljenditeks – soovitatud väljendite hulka määrasin esialgselt Eesti Transinimeste Ühingu meediasoovituste nimekirjast lähtuvalt (Kuidas rääkida... 2025) fraasid *transsooline* + nimisõna, *trans* + nimisõna ning *trans*-liitelised sõnad ja mittesoovitatud väljendite hulka sõna *transsooline* nimisõnalise kasutuse ning kõik sõnu *transseksuaal* või *transvestiit* sisaldavad fraasid.

Andmestikku otsustasin sisse jätta ka sõnade *transsooline*, *transseksuaalne* ning *trans* sõnaliigiliselt ebamäärased kasutusjuhud eelkõige öeldistäite positsioonis ning fraasides nagu *transsoolisena kapist välja tulema*, kuna kuigi tegemist pole otseselt transinimeste nimetamisega, kasutati neid siiski tihti transinimestest rääkimiseks. Kuigi nendel juhtudel pole võimalik üheselt kindlaks määrata, kas sõna on kasutatud nimi- või omadussõnana, liigitasin sõnade *transsooline* ja *trans* seesugused kasutused soovitatud ning sõna *transseksuaalne* kasutused mittesoovitatud väljendite hulka.

Kogutud andmed salvestasin uude CSV-faili, mis sisaldas tuvastatud mainimise ilmumiseväljaannet, artikli kategooriat, ilmumisaastat, lauset ühes eelneva ja järgneva lausekontekstiga, tuvastatud fraasi originaal- ja üldistatud kujul, fraasi soovitatavust ning süntaktilist positsiooni. Fraasikujude üldistamisel keskendusin esmalt kaheksõnalistele nimisõnafraasidele ning *trans*-liitelistele sõnadele nagu *transsooline mees*, *transseksuaalne inimene*, *transnaine* jne, viies need edasise analüüsi ja kategoriseerimise hõlbustamiseks vastavalt kujule *transsooline/transseksuaalne/trans/transgender* + NS või *transNS*. Sõnade *transsooline*, *transseksuaalne* ning *trans* sõnaliigiliselt ebamäärased kasutusjuhud märgendasin vastavalt *transsoolineAMB*, *transseksuaalneAMB* ning *transAMB*. Ülejäänud väljendid moodustasid andmestikust väga väikse osa – sõna *transvestiit* sisaldavad liitsõnad nagu *transvestiiditäht* ning *transvestiitkuninganna* koondasin kokku *transvestiidi* ülejäänud mainimistega ning üks kord esinenud sõna *transapoiss* sõnaga *transa*.

Kuna algselt otsisin transsooliste inimeste mainimisi ajaleheartiklitest automaatselt, sisaldas saadud andmestik ootuspäraselt valepositiivseid tulemusi ning ebahütlusi eriti lauseliikmete ja tegevuste osas. Seetõttu kontrollisin kogutud andmestiku käsitsi üle, eemaldasin mainimised, mis tegelikkuses minu seatud kriteeriumitele ei vastanud (nt sõna *transsooline* omadussõnalises kasutuses mitte isikutele viitavate nimisõnade täiendina nagu *transsooline eksperiment*). Puhastatud lõppandmestik sisaldas kokku 1363 transsooliste inimeste mainimist, mille jaotus meediaväljaannete lõikes on näha tabelis 3.

Tabel 3 Transsooliste inimeste mainimised väljaannete lõikes

	Mainimised (n)	Mainimised (%)
ERR	62	4,6
Uued Uudised	54	4,0
Objektiiv	262	19,2
Delfi	367	26,9
Postimees	618	45,3
Kokku	1363	100

Semantilise analüüsi läbiviimiseks kontrollisin andmestikus seejärel käsitsi üle süntaktilised positsioonid, milles transinimestele viitavad fraasid esinevad, ning märgendasin süsteemifunktsionaalse lingvistika raamistikust lähtuvalt fraasidega seotud tegevused, protsessitüübid ja neile vastavad semantilised rollid. Lisaks otsustasin koostada eraldi andmestiku artiklite pealkirjadest, märgendades seal analoogselt põhilandmestikule

transinimestele viitamisel kasutatud fraasi ühes selle üldistatud kujuga, fraasi soovitatavuse või mittesoovitatavuse, süntaktilise rolli, protsessitüübi ning semantilise rolli.

Kuna artiklite kategooriad, mille algselt meediaväljaannete veebilehtedelt automaatselt kogusin, olid üsna üldised (nt *Elu*, *Maailm*, *Uudised*), töötasin pealkirjade lähemal vaatlemisel välja ka täpsema kategooriate süsteemi, et saada parem ülevaade kontekstidest, milles transinimesi meedias käsitletakse. Pealkirjade põhjal tuvastatud kategooriad kandsin üle ka põhiandmestikule. Järgnevalt on välja toodud kümme peamist teemat, mis pealkirjadest esile kerkisid, ning tabelis 4 on näha iga teemat illustreeriva pealkirja näide:

- Sport – peamiselt arutlused transnaiste ohtlikkusest ning ebaõiglasest osalemisest naiste spordis, sellega kaasnev hirmuõhutamise
- Kuulsused – reportaažid eelkõige transsoolistest näitlejatest, sealhulgas nende soolisest üleminekust ning sellega seonduvast
- Ilu – transnaised missivõistlustel ning modellidena, tihti tugevalt seksualiseeritud kirjeldused
- Vihakuriteod – reportaažid vihakuritegude ohvriks langenud transinimestest
- Lapsed – lapsed kui transsoolisuse ideoloogia ohvrid; peavoolumeedias ka transsooliste laste ja noorte toetamine
- Sõjavägi – diskussioonid transinimeste sõjaväeteenistuse lubamise ümber
- Kuritegevus – transinimeste poolt toime pandud kuriteod, transinimesed vangidena
- Ideoloogia – transsoolisus kui ohtlik ideoloogia
- Õigused – kirjeldused Eestis ning mujal maailmas aset leidvatest transinimeste õiguste alastest muutustest
- Kogemused – transinimeste endi või nende lähedaste kogemuste kirjeldused

Tabel 4 Peamistele teemadele vastavate pealkirjade näited

Teema	Näide
Sport	<i>Boris Johnson: transsportlased ei tohiks naiste seas võistelda</i> (Objektiiv, 2022)
Kuulsused	<i>Transsooline Elliot Page oli filmifestivalil sunnitud kandma naiste riideid: see peaaegu tappis mind</i> (Delfi, 2022)
Ilu	<i>Julge samm: Victoria's Secrets palkas esmakordselt oma modellide sekka transsoolise naise</i> (Delfi, 2019)
Vihakuriteod	<i>FOTOD KOHTUST Vanalinnas transsoolise naise tapnud pussitaja: olin stressiseisundis</i> (Delfi, 2023)
Lapsed	<i>Murest murtud isa: Eesti LGBT Ühing tegi mu "transsoolisele" tütrele ajupesu</i> (Objektiiv, 2019)
Sõjavägi	<i>Biden tühistas Trumpi transsooliste sõjaväekeelu</i> (Postimees, 2021)

Teema	Näide
Kuritegevus	<i>Transseksuaalid tekitavad vanglates probleeme oma „voolava“ käitumisega (Uued Uudised, 2022)</i>
Ideoloogia	<i>Kanada lastevanemate seas kasvab protestimeelsus transideoloogia leviku vastu (Uued Uudised, 2023)</i>
Õigused	<i>Jaapan kuulutas transsooliste steriliseerimise seadusvastaseks (Postimees, 2023)</i>
Kogemused	<i>Noor transsooline inimene: Eestis on meil keeruline elada (Postimees, 2018)</i>

6. Transinimeste meediakajastuse analüüs

Siinses peatükis analüüsin transinimeste representatsiooni Eesti peavoolumeedia ning poliitilise alternatiivmeedia väljaannetes, paigutades tulemused laiemasse meediarepresentatsiooni uuringute konteksti. Alapeatükis 6.1. keskendun transinimeste kajastusele erinevate meediaväljaannete artiklite pealkirjades ning kirjeldan ka seda, milliseid teisi transtemaatikaga seotud väljendeid pealkirjades kasutatud on. Alapeatükis 6.2. annan ülevaate artiklites transinimestele viitamiseks kasutatud väljenditest, alapeatükis 6.3. vaatlen seda, millistes semantilistes makrorollides on transinimesi kujutatud ning alapeatükis 6.4. analüüsin transinimestele omistatud semantilisi rolle ja tegevusi, millega neid seostatakse. Töös toodud näited on esitatud originaalkujul ning mõned näited, mis illustreerivad mitut analüüsikategooriat, korduvad erinevates alapeatükkides.

6.1. Pealkirjad

Uudismeedia puhul on pealkiri üks kõige olulisemaid tekstiosid, sest nimelt pealkiri annab lugejale esmase idee artikli sisu ja tooni kohta, kusjuures paljud lugejad tõenäoliselt pealkirjast kaugemale ei jõuagi. Pealkirjade roll on eriti oluline digitaalse uudismeedia kontekstis, kuna meediaportalide üks põhieesmärke on võimalikult suure lugejate arvu meelitamine. Seetõttu ei anna pealkirjad mitte ainult infot artikli sisu kohta, vaid peibutavad lugejaid artiklit ennast avama ning võivad mõjutada ka lugejate suhtumist artikli sisusse. (Reis jt 2015)

Eelkõige keskendun siinse töö kontekstis sellele, milliseid leksikaalseid vahendeid on artiklipealkirjades kasutatud ning kuidas need transinimeste representatsiooni kujundavad. Spetsiifiliselt transsoolistele inimestele viitamisel kasutatud sõnade ja väljendite üldistatud kujude jaotus on näha tabelis 5. Kokku moodustavad transinimestele viitavad väljendid pealkirjades esinevatest transtemaatikaga seotud väljenditest 85,7%. Ülejäänud 24,3% hulka kuuluvad muud transtemaatikaga seonduvad sõnad nagu *transsoolisus* või *transfoobia*. Tabelist ilmneb, et ülekaalukalt kõige enam on transinimestele viitamisel kasutatud fraasi *transsooline* + NS (näide 7), kusjuures sõna *transsooline* on selles konstruktsioonis kasutatud ka pärisnimede täiendina (näide 8). Teised märgatavalt suurema kasutussagedusega sõnad on *transsooline* nimisõnalises kasutuses (näide 9) ning *trans*-liitelised sõnad (näide 10)

(7) *Transsooline sprinter jäi Pariisi paralümpial finaali ukse taha* (Postimees, 2024)

(8) *Transsooline Elliot Page oli filmifestivalil sunnitud kandma naiste riideid: see peaaegu tappis mind* (Delfi, 2022)

(9) *Transsoolised* tohivad Ühendriikide sõjaväes jätkata (Postimees, 2017)

(10) *Transnaise* tapja põhjendas ekstüdrukule veretööd enesekaitsega (Delfi, 2023)

Tabel 5 Transinimestele viitavate fraaside jaotus pealkirjades

Väljend	Mainimised (n)	Mainimised (%)
transsooline + NS	183	46,1
transsooline	63	15,9
transNS	44	11,1
transsoolineAMB	19	4,8
transseksuaal	12	3,0
transvestiit	12	3,0
trans	2	< 1,0
transseksuaalne + NS	3	< 1,0
transgender + NS	1	< 1,0
Kokku	339	85,7

Tabelis 6 on välja toodud transinimestele viitavate fraaside kasutussagedused peavoolu- ning alternatiivmeedias. Peavoolumeedia pealkirjades moodustasid transinimestele viitavad fraasid 94,8% ning alternatiivmeedia pealkirjades 64,2% kõigist fraasidest, mis näitab, et poliitilise alternatiivmeedia pealkirjades kasutatakse tunduvalt sagedamini muid transtemaatikaga seonduvaid sõnu. Samuti ilmneb, et konkreetsete fraaside kasutusproportsioonid erinevad väljaandekategooriate lõikes märgatavalt. Soovitatavaid fraase *transsooline + NS*, *transNS* ning *transsoolineAMB* on peavoolumeedias kokku kasutatud 76,3% juhtudest ning alternatiivmeedias enam kui kaks korda vähem, 35,3% juhtudest. Kõige suurem erinevus tuleb esile konstruktsiooni *transsooline + NS* kasutuses, mis moodustab peavoolumeedias kasutatud fraasidest rohkem kui poole ning alternatiivmeedia väljaannetes vaid viiendiku kõigist transinimeste mainimistest.

Tabel 6 Transinimestele viitavate fraaside jaotus peavoolu- ja alternatiivmeedias

Väljend	Mainimised (peavoolumeedia)		Mainimised (alternatiivmeedia)	
	n	%	n	%
transsooline + NS	160	57,6	23	19,3
transsooline	40	14,4	23	19,3
transNS	35	12,6	9	7,6
transsoolineAMB	16	5,8	3	2,5
transseksuaal	6	2,2	6	5,0
transvestiit	1	< 1,0	11	9,2
trans	2	< 1,0	0	0,0
transseksuaalne + NS	3	1,1	0	0,0
transgender + NS	0	0,0	1	< 1,0
Kokku	263	94,8	76	64,2

Ühtlasi on *transsooline* + NS konstruktsiooni puhul alternatiivmeedia väljaannetes 13 korral 23st kasutatud sõna *transsooline* jutumärkides (näide 11). Jutumärkide seesuguse kasutuse üks peamisi eesmärke on suhtumise, eelkõige kriitika, sarkasmi, ironia või halvaksapanu väljendamine (Nádraská 2022: 103) ning transinimestele viitamisel kasutatakse jutumärke transidentiteetide tõsiseltvõetavuse kahtluse alla seadmiseks (Wodda & Panfil 2014: 938). Seega võib väita, et fraasi *transsooline* + NS pole poliitilises alternatiivmeedias kasutatud mitte neutraalses tähenduses, vaid eesmärgiga kõnealuste isikute transidentiteeti eriliselt rõhutada ning jutumärkide abil kahtluse alla seada. Samuti on näha, et mittesoovitatud väljendeid *transseksuaal* ning *transvestiit* on alternatiivmeedias protsentuaalselt kasutatud tunduvalt enam kui peavoolumeedias. Sõna *transvestiit* on peavoolumeedias seejuures kasutatud ainult ühel korral (näide 12) ning mitte transinimestele, vaid *drag*-artistidele viitamisel.

(11) USA „*transsooline*“ *ametnik* nimetati aasta naiseks (Objektiiv, 2022)

(12) MAAILM } Esimest korda kannavad olümpiatuld *transvestiitid* (Postimees, 2024)

Sõna *transsooline* on ebamäärase sõnaliigina peavoolumeedias peale täiendipositsiooni kasutatud peamiselt öeldistäitena, kusjuures suur osa kasutustest viitab inimeste transidentiteedi hiljutisele avalikustamisele (näide 13). Sarnaselt esineb sõna *transsooline* ka

fraasi *transsoolisena kapist välja tulema* kontekstis (näide 14), mis viitab sellele, et avaliku elu tegelaste transidentiteetide välja toomisele omistatakse suurt uudisväärtust. Sellest võib järeldada, et meedias nähakse inimeste transidentiteete tihti millegi sensatsioonilise ning intrigeerivana, mitte isikliku kogemusena, mis võib panna inimese haavatavasse olukorda. Samuti jäetakse kõrvale transkogemuste mitmekesisus ning see, et sooline üleminek on transinimeste jaoks oluline ja positiivne kogemus, millega kaasnevad rõõm ja rahulolu.

(13) *Kanada koondislane avalikustas, et ta on transsooline* (Postimees, 2020)

(14) *Disney printsist printsessiks: elu oli enne transsoolisena kapist välja tulemist kohutavalt raske* (Postimees, 2022)

Kuigi alternatiivmeedias kasutatakse sõna *transsooline* ebamäärase sõnaliigina vaid kolmel korral, tuleb nende kasutuste põhjal siiski välja selge erinevus peavoolumeediaga. Nimelt on alternatiivmeedias kahel korral kolmest transsoolistele identiteetidele viitamisel kasutatud tegusõna *määratlema*, mitte *olema* nagu peavoolumeedias (näide 15). See viitab selgelt poliitilise alternatiivmeedia arusaamale transidentiteetidest kui läbimõtle mata langetatud otsusest, mitte isiklikust läbitunnetatud teekonnast, ning vähendab seeläbi transinimeste tõsiseltvõetavust.

(15) *Inglismaal ja Walesis määratleb end üle veerand miljoni inimese „transsoolisena“* (Objektiiv, 2023)

Kuna nimisõna fraas *transsooline* + NS ning konstruktsioon *transNS* võivad sisaldada väga mitmeid erinevaid sõnu, vaatan ka seda, millised nimisõnad neis enim esinevad ehk keda täpsemalt uudiste pealkirjades mainitakse. Tabelis 7 on näha kaheksa sagedasimat konstruktsiooni *transsooline* + NS koosseisus esinevat nimisõna ning tabelis 8 neli sagedasimat *trans*-liitelist nimisõna. Teisi nimisõnu sisaldavad *transsooline* + NS konstruktsioonid esinesid andmestikus vähem kui viiel korral ning muud *trans*-liitelised sõnad vaid ühel korral. Tabelitest ilmneb, et artiklipealkirjades mainitakse ülekaalukalt enim transnaisi, mis on kooskõlas varasemate uurimuste tulemustega (Bracco, Sczesny & Gustafsson Sendén 2024; Billard 2016). Samuti viitavad transnaistele fraasid *transsooline modell* ja *transsooline kaunitar*. Viimased esinevad siiski vaid peavoolumeedia väljaannetes, seejuures peamiselt n-ö kollase ajakirjanduse rubriikides nagu Elu24.

Tabel 7 Kaheksa sagedasimat pealkirjades esinevat transsooline + NS nimisõnafraasi

Fraas	Sagedus
Transsooline naine	23
Transsooline sportlane	13
Transsooline modell	9
Transsooline kaunitar	7
Transsooline inimene	7
Transsooline ujuja	7
Transsooline töstja	6
Transsooline laps	5

Tabel 8 Neli sagedasimat pealkirjades esinevat trans-liitelist nimisõna

Fraas	Sagedus
Transnaine	25
Transmees	5
Transsportlane	4
Transtütär	2

Üldiselt keskendun oma töös spetsiifiliselt transinimestele viitamisel kasutatavatele väljenditele, kuid pealkirjade puhul otsustasin kaasata analüüsi ka muud transtemaatikaga seonduvad sõnad, et anda põhjalikum ülevaade sellest, kuidas transinimestega seonduvat meedias kajastatakse. Muudest transtemaatikaga seotud sõnadest tulid eelkõige esile *transsoolisuus* seitsmeteistkümnes, *transfoobia* üheteistkümnes, *transaktivist* kaheksas ja *transideoloogia* viies pealkirjas, kusjuures viimast mainiti eranditult poliitilise alternatiivmeedia väljaannetes. Sõna *transsoolisuus* kasutati alternatiivmeedias kaheteistkümnel ja peavoolumeedias viiel korral ning ka kasutuskontekstid erinesid väljaannete vahel märkimisväärselt. Alternatiivmeedias kasutati *transsooliusust* viiel korral kaheteistkümnest *transsooliususele kui ideoloogiale* viitamisel, samas peavoolumeedia puhul oli sõna kasutatud eelkõige vanemates artiklites ning kahel kasutuskorral oli tsiteeritud ühte ajalehes Sirp ilmunud artikli pealkirja (näide 16; näide 17). Lisaks kasutati alternatiivmeedias sõna sarnaselt *transsooline + NS* konstruktsioonile jutumärkides (näide 18), rõhutades veelgi väljaannete nägemust transidentiteetidest kui „mitte millestki reaalsest“.

- (16) *Sirbis sel reedel: transsoolisuse mitu nägu* (Postimees, 2016)
- (17) *Sel reedel Sirbis: Transsoolisuse mitu nägu. Õigus oma soodentiteedi tunnustamisele Eestis ja maailmas. Kunstis ja õiguses.* (ERR, 2016)
- (18) „**Transsoolisus**“ vaevab arvestatavat osa USA õpilastest (Objektiiv, 2019)

Sõna *transfoobia* esines peavoolumeedia väljaannetes seitsmel ning alternatiivmeedia väljaannetes neljal korral. Peavoolumeedias toodi seejuures eelkõige välja konkreetsetele isikutele esitatud transfoobiasüüdistusi (näide 19; näide 20), samas kui alternatiivmeedias mainiti transfoobiat väga üldiselt ning pooltel juhtudel järjekordselt jutumärkides (näide 21), mis viitab transfoobia kui probleemi tõsiseltvõetavuses kahtlemisele.

- (19) *Eesti Laulu 2021 poolfinaali pääsenud Alabama Watchdogi süüdistatakse transfoobias* (Delfi, 2020)
- (20) *Kirjanikku J. K. Rowlingit süüdistatakse taas transfoobias* (Postimees, 2020)
- (21) *Suurbritannias reklaamiti nädal aega „transfoobiat ja vihkamist“* (Objektiiv, 2018)

Kuigi sõna *transaktivist* võib viidata ka transinimestele, lähtusin siinkohal eeldusest, et transinimeste õiguste eest seisvad aktivistid ei pruugi ise olla transsoolised inimesed. Sõna kasutati peavoolumeedia väljaannetes vaid ühel (näide 22) ning alternatiivmeedia väljaannetes seitsmel korral. Viimastes keskenduti seejuures eelkõige aktivistide avaldatavale survele või nõudmistele (näide 23) ja nende poolt kujutatavale näilisele ohule (näide 24), rõhutades seeläbi nägemust transinimestest ja nendega seonduvast kui kehtivate ühiskondlike normide ning korra rikkumisest.

- (22) *Venemaal vahistati riigireetmises süüdistatav transaktivist* (Postimees, 2023)
- (23) *Always eemaldab transaktivistide survele hügieenisidemetelt naissoo sümboli* (Objektiiv, 2019)
- (24) *Kert Kingo: Ärme lase transaktivistidel oma lapsi sandistada!* (Uued Uudised, 2021)

Pealkirjade analüüsist ilmnes, et kuigi kokkuvõtlikult kasutati transinimestele viitamisel enim fraasi *transsooline* + NS, erinesid fraaside kasutussagedused märgatavalt peavoolu- ja poliitilise alternatiivmeedia väljaannete lõikes. Soovitavaid fraase *transsooline* + NS, *transNS* ning *transsoolineAMB* kasutati peavoolumeedias kokku 76,3% ning alternatiivmeedias enam kui kaks korda vähem, 35,3% juhtudest. Ühtlasi kasutati alternatiivmeedias tunduvalt enam negatiivsete konnotatsioonidega sõnu *transseksuaal* ja

transvestiit ning seati transinimeste identiteete kahtluse alla jutumärkide kasutuse abil. Samuti olid poliitilise alternatiivmeedia pealkirjades tunduvalt levinumad muud transtemaatikaga seonduvad sõnad nagu *transsoolisus*, *transfoobia* ning *transideoloogia*, mis viitab transinimeste dehumaniseerimisele, rääkides neist mitte kui inimestest vaid keskendudes rohkem transidentiteetide ühiskondlikule positsioneerimisele.

6.2. Leksikaalne analüüs

Selles alapeatükis analüüsin transinimestele viitamisel kasutatud fraase artiklite tekstides ning võrdlen nende kasutussagedust ja -kontekste peavoolu- ning poliitilise alternatiivmeedia väljaannete vahel. Esiteks vaatlen lähemalt andmestikus üksikutel kordadel esinenud väljendeid ning seejärel keskendun sagedasematele fraasidele, tuues välja nii nende täpsema leksikaalse sisu kui kasutusmustrid.

6.2.1. Erandlikud väljendid

Transsoolistele inimestele viitamisel kasutatud väljendite üldistatud kujude jaotus kõigi meediaväljaannete lõikes on näha tabelis 9. Selgus, et ligikaudu pooltel kordadest kasutatakse transsoolistele inimestele viitamisel fraasi *transsooline* + NS, mida on transinimeste meediakajastuses soovitanud kasutada ka Eesti Transinimeste Ühing (Kuidas rääkida.. 2025). Sellele järgnevad *trans*-liitelised nimisõnad ning sõna *transsooline* kasutus nii nimisõnana kui sõnaliigiliselt ebamäärastes kontekstides. Ülejäänud väljenditest on läbivamalt kasutatud veel sõnu *transseksuaal* ja *transvestiit* ning fraasi *transseksuaalne* + NS, mis kuuluvad kõik mittesoovitatud väljendite hulka (Kuidas rääkida... 2025; Yurinova 2023). Mainimistest vähem kui ühe protsendi moodustavaid väljendeid võib pidada suhteliselt juhuslikeks ning kontekstist tulenevateks. Järgnevalt vaatlen lähemalt seesuguste üksikutel kordadel esinenud väljendite kasutuskontekste.

Tabel 9 Transinimestest rääkimisel kasutatavate väljendite sagedused

Väljend	Mainimised (n)	Mainimised (%)
transsooline + NS	625	45,9
transNS	262	19,3
transsooline	217	15,9
transsoolineAMB	123	9,0
transseksuaal	46	3,4

Väljend	Mainimised (n)	Mainimised (%)
transvestiit	40	2,9
transseksuaalne + NS	19	1,3
transAMB	8	< 1,0
trans + NS	5	< 1,0
transgender + NS	4	< 1,0
transgender	3	< 1,0
transseksuaalneAMB	3	< 1,0
transa	3	< 1,0
trans	2	< 1,0
transseksuaalne	2	< 1,0
transu	1	< 1,0
Kokku	1363	100

Väljendeid *transgender* ja *transgender* + NS on kasutatud vaid Objektiivis ühes aastal 2021 ning kolmes aastal 2023 ilmunud artiklis. Peaaegu kõigi kõnealuste artiklite näitel on tegemist ingliskeelsete reportaažide refereeringutega, kusjuures sõna *transgender* kaks mainimist pärinevad tõlgitud tsitaatidest (näide 25; näide 26). Sõna *transgender* valikut võib selles kontekstis näha tahtlikult distantseerivana, kuna artikli autor on otsustanud eestikeelse vaste asemel kasutada tsitaatsõna. Sõna *transgender* kasutati eesti keeles küll transinimeste kirjeldamiseks 1990ndatel aastatel (Põldsam, Abrams & Kalkun 2023: 6) kui soo- ja seksuaalvähemustele viitav sõnavara oli alles välja kujunemas, kuid tänapäeval soovitakse poliitilises alternatiivmeedias sõnavalikuga tõenäoliselt luua pigem muljet, et transsoolised identiteedid on lääne kultuuriruumist imporditud probleem. Samuti on siinkohal tegemist omadussõna nimisõnalise kasutusega, mille kaudu jäetakse mulje, nagu inimese transidentiteet oleks tema ainus omadus.

(25) Saatejuht Edson de Graca tutvustas saate kontseptsiooni järgnevalt: „„Lihtsalt Alasti“ saates riietuvad täiskasvanud lahti, et pakkuda meile kõigile midagi õpetlikku... 10-12 aastastel lastel on võimalus küsida saatekülalistelt küsimusi nende alasti kehade kohta... täna on meie studios aga **transgenderid**“.

(26) „Kuid **transgenderiks** saamise nimel ei ole vaja ilmtingimata kirurgilisi protseduure läbida“, õpetas saatekülaline nõutu näoga mudilasi. (Objektiiv, 2023)

Omadussõnalise liite *trans* kasutused eraldiseisva sõnana ning fraasis *trans* + NS pärinevad suuremalt jaolt 2019. aasta Elu24 (Postimehe) artiklitest, ühel korral on fraasi *trans naine* kasutatud ka Delfis 2023. aastal. *Trans*-liite kasutamine eraldiseisva sõnana transinimeste tähistamiseks (näide 27) on Transinimeste Ühingu meediasoovitustes välja toodud ebasobiva keelekasutuse näitena (Kuidas rääkida... 2025), kuid fraasi *trans* + NS selgelt sobivaks või ebasobivaks kategoriseerimine on tunduvalt keerukam, kuna neil juhtudel võib tegemist olla ka liite ekslikult lahku kirjutamisega või sellega, et inglise keele eeskujul on võetud kasutusse *trans*-liide eraldiseisva sõnana kui omadussõna *transsooline* sünonüüm. Näiteks on Delfi 2023. aasta artiklis kasutatud järjepidevalt soovitatavat fraasi *transsooline naine*, kuid kahel korral esineb ka *trans naine* (näide 28).

(27) *Tallinnast pärit, kuid nüüd Ühendkuningriigis elav Magnus Gorny, kes identifitseerib end transina, leiab oma arvamuseks, et lapsi tuleks kasvatada sooneutraalsena.* (Postimees, 2019)

(28) *Hispaanlanna Angela Ponce osales 2018. aastal iludusvõistlusel ning oli esimene trans naine Miss Universumi konkursil.* (Delfi, 2023)

Sõna *transa* on kasutatud ühel korral Delfis, Postimehes ja Objektiivis, kuid Delfi ja Postimehe puhul tuleb tähele panna seda, et sõna esineb artikli tekstis kasutatud tsitaatides (näide 29; näide 30). Näide 29 pärineb Eesti LGBT Ühingu juhatuse liikme Kristel Rannaääre öeldust, mis kirjeldab transsoolistele inimestele osaks langevat verbaalset ja füüsilist vägivalda, tuues selgelt välja, et sõna *transa* kasutatakse transinimeste solvamiseks. Näitest 30 tuleb samuti ilmneb samuti kõneleja negatiivne suhtumine transsoolistesse inimestesse, mis väljendub ka tema sõnavalikus.

(29) *Mõnda aega tagasi käis viha väljavalamine varjatumalt. Öeldi pilkavalt nurga taga „transa“ ja „pede“. Kõik. Nüüd saavad nad tänaval peksa.* (Delfi, 2023)

(30) *Mina endiselt ei toeta neid. Te võite mind edasi vihata! See Soome transapoiss, talle annaksin ma labidaga! Ma ei imesta, kui sind Soomes ka vihatakse. See on haige, kui inimene hakkab oma keha muutma. Kui naine on sündinud naisena, siis ta on naine ja kui mees, mehena, siis on mees.* (Postimees, 2024)

Selge kontrasti loob eeltoodud näidetega Objektiivist pärinev kasutusjuht (näide 31), mille näol on tegemist ingliskeelsest artiklist pärineva tõlgitud tsitaadiga. Konkreetse lause sõnastus originaalkujul oli „*We are trans and we are not sick*“ (Protest after Peru... 2024), mida saaks sobivalt eesti keelde tõlkida näiteks „Me oleme transsoolised ja me ei ole haiged“. Siiski oli

artikli autor otsustanud nimelt halvustava sõna *transa* kasuks, andes sellega edasi selget negatiivset suhtumist transsoolistesse inimestesse.

(31) *Meeleavaldajad tõkestasid tervishoiuministeriumi esise tiheda liiklusega tänava mõneks tunniks, kandes plakateid kirjadega „See ei ole haigus, see on mitmekesisus!“ ning „Me oleme **transad** ning me ei ole haiged“.* (Objektiiv, 2024)

Sõna *transu* on samuti kasutatud Objektiivi tõlkeartiklis (näide 32), kusjuures on see originaalartikli refereeringule lisatud autori märkusena ning refereeritavas artiklis polnud kõnealusel kohas kogukonna all mõeldud mitte transsooliste inimeste vaid Harry Potteri fännide kogukonda (Bird 2019). Seega on Objektiivi artiklisse lisatud märkus sisuliselt ebakorrekne ning lisatud tõenäoliselt lugejaskonna mõjutamise eesmärgil, kuigi välistatud pole ka see, et artikli autor ei saanud originaalartikli põhjal aru, millele ta viitab. Ühtlasi on tegemist deminutiivse vormiga, mida paistab olevat kasutatud transinimeste kogukonna tõsiseltvõetavuse vähendamiseks.

(32) *Kui ma tulin 25-aastasena transsoolisena „kapist välja“, võttis see [**transude**] armastusväärne ja kirglik kogukond mind avasüli vastu ...* (Objektiiv, 2020)

Sõna *transseksuaalne* on nimisõnaliselt kasutuses mõnevõrra üllatuslikult kasutatud kahes ERRi 2020. aasta artiklis (näide 33; näide 34), kusjuures kasutuskontekst on mõlemas artiklis täpselt sama. Sõna *transseksuaalne* on kasutatud ingliskeelse fraasi *Trans-Exclusionary Radical Feminist* eestikeelses selgituses, mis näidab, et omadussõna nimisõnalist kasutamist ei pruugita näha probleemina, eriti sõnade ja teemade puhul, mis pole laialt levinud või kirjutajale tuttavad. Kuna artiklid on ilmunud vähem kui kuuajase vahega ning kõnealuste lausete sisu on praktiliselt identne, võib oletada, et sõna korduva kasutuse taga on hiljem ilmunud artikli autori mugavus või soovimatus teistsugust väljendusviisi välja mõelda.

(33) *See pole esimene kord, kui Rowlingut on süüdistatud selles, et ta on TERF ehk **transseksuaalsete** õigusi välistav radikaalne feminist (Trans-Exclusionary Radical Feminist), kuid suvel pahandasid tema väljaütlemised teiste hulgas isegi „Harry Potteri“ filmide kolme peaosatäitjat Daniel Radcliffe'i, Emma Watsonit ja Rupert Grinti.* (ERR, 2020)

(34) *See pole esimene kord, kui Rowlingut on süüdistatud selles, et ta on TERF ehk **transseksuaalsete** õigusi välistav radikaalne feminist (Trans-Exclusionary Radical Feminist), kuid sel korral on tema väljaütlemised pahandanud teiste hulgas isegi „Harry*

Potteri“ filmide kolme peaosatäitjat Daniel Radcliffe'i, Emma Watsonit ja Rupert Grinti.
(ERR, 2020)

6.2.2. Sagedasemad fraasid

Sagedasemate konstruktsioonide *transsooline* + NS ning *transNS* puhul keskendun spetsiifilisemalt nende leksikaalsele sisule. Tabelis 10 on esitatud kümme kõige sagedasemat *transsooline* + NS malli järgi moodustatud nimisõnafraasi koos nende sagedustega. Üsna ootuspäraselt on kõige sagedamini kasutatud neutraalset fraasi *transsooline inimene*, kuid eelkõige alternatiivmeedias tõuseb esile ka fraas *transsooline isik* (näide 35; näide 36), mille ingliskeelset analoogi *transgender individual* on peetud transinimesi dehumaniseerivaks (Peruzzo 2024), kuna nii *isik* kui *individual* mõjuvad pigem institutsionaalse keelekasutuse kui inimese kirjeldusena. Ülejäänud fraasidest tulevad sageduse poolest esile *transsooline naine* ning *transsooline sportlane*. Need kinnistavad juba artiklite pealkirjade põhjal tuvastatud transnaiste ülerepresenteeritust, kuna ka transsoolistest sportlastest rääkides keskendutakse valdavalt ainult naiste spordile, kuigi tippspordis on meeste arvestustes võistlemas ka transsoolisi mehi.

(35) *Hetkel pole Peruu lubatud „samasooliste abielud“ ning samuti ei saa „transsoolised“ isikud muuta oma sugu isikut tõendavates dokumentides.* (Objektiiv, 2024)

(36) *USA ülemkohus on avanud president Donald Trumpi administratsioonile võimaluse hakata takistama enamikku „transsoolistest“ isikutest teenimast riigi relvajõududes.* (Objektiiv, 2019)

Tabel 10 Kümme sagedasimat *transsooline* + NS nimisõnafraasi

Fraas	Sagedus
Transsooline inimene	141
Transsooline naine	106
Transsooline sportlane	62
Transsooline seksitöötaja	24
Transsooline modell	24
Transsooline isik	24
Transsooline mees	18

Fraas	Sagedus
Transsooline õpilane	17
Transsooline laps	14
Transsooline vang	11

Samuti on transnaistest räägitud seksitöö ja modellinduse kontekstis. Transsoolisi seksitöötajaid mainitakse siiski vaid kahes Eesti Ekspressi artiklis, mille ilmumise ajendiks oli transsoolise naise Sabrina mõrv 2022. aasta suvel, seega pole tegemist süsteemse representatsiooniga. Transsoolisi modelle on sarnaselt artiklipealkirjadele samuti mainitud ainult peavoolumeedias, eelkõige n-ö kollase ajakirjanduse rubriikides, kusjuures mainimiste hulgas leidub nii positiivseid kui negatiivseid representatsioone. Kuigi mitmel juhul on transmodelle kujutatud seksualiseeritud kontekstis (näide 37), moodustavad suure osa mainimistest laused, kus on kirjeldatud transmodellidele avanenud võimalusi või kujutatud neid inspiratsioonina (näide 38; näide 39). Poliitilises alternatiivmeedias transnaisi seesugusel viisil ei kujutatud, selle asemel räägiti transnaistest eelkõige spordi kontekstis (näide 40; näide 41), kujutades neid ohuna naiste spordile.

(37) *Kanadast pärit transsooline modell ja seltskonnategelane Gigi Gorgeous (27) väisas koos abikaasa Nats Getty'ga (26) punase vaiba üritust ning haaras seal tähelepanu oma julge rõivavalikuga.* (Postimees, 2019)

(38) *Victoria's Secret tutvustab esimest transsoolist modeli, kes nende reklaaminäoks saab, vahendab Elle.* (Postimees, 2019)

(39) *Hispaaniast pärit transsooline modell Angela Ponce (27) võtab osa Miss Universum 2018 võistluselt, et inspireerida ka teisi noori transsoolisi tegema teoks oma unistused.* (Postimees, 2018)

(40) *Paljud arvasid, et ei ole piisavaid tõendeid, et transnaistel ei ole eeliseid bioloogiliste naiste ees, ja nad tahaksid rohkem tõendeid igasuguste füüsiliste eeliste kõrvaldamise kohta enne, kui on valmis kaaluma võimalust arvata nad naiste kategooriasse.* (Uued Uudised, 2023)

(41) *Endine Suurbritannia olümpiaujuja Sharron Davies leidis, et selline olukord, kus bioloogilisel mehel lastakse koos naistega jõutõstmises võistelda on lihtsalt ebaaus: „Ta on mehe keha ja mehe füsionoomiaga „transsooline naine“, kes püstitab maailmarekordi ja võidab Ameerikas naiste spordivõistluse jõutõstmises.“* (Objektiiv, 2019)

Fraas *transsooline mees* esineb andmestikus ligikaudu viis korda harvemini kui *transsooline naine* ning ühel korral on poliitilises alternatiivmeedias kasutatud fraasi hoopis transnaisele viitamisel (näide 42). Sarnaselt on transsoolistele naistele viitamiseks kasutatud ka väljendeid *transsooline meesterahvas*, *transsooline meessportlane* ning *transmees* (näide 43; näide 44; näide 45), eitades seeläbi transnaiste soolist identiteeti naisena. Seda funktsiooni täidab alternatiivmeedias ka fraasi *transsooline naine* osade ning sõna *transnaine* jutumärkidesse asetamine (näide 46; näide 47). Transmeeste puhul analoogseid esitusi ei leidunud, mis näitab, et alternatiivmeedia väljaannetes nähakse transnaisi tunduvalt suurema probleemina kui transmehi, keda suuremalt jaolt ignoreeritakse.

(42) Hiljuti väljastas USA armee ka juhtnöörid, mille kohaselt peaks **naised** olema valmis käima duši all koos **nõ transsooliste meestega**. (Objektiiv, 2017)

(43) Bruce „Caitlyn“ Jenner ja tema 22-aastane **transsoolisest meesterahvast „tüdruksober“** Sophia kuulutasid, et nad soovivad kogeda emadust. (Objektiiv, 2019)

(44) Davies on ka varasemalt naistega võistlevate „**transsooliste**“ **meessportlaste** vastu Twitteris sõna võtnud, leides, et „kõik „**transnaiste**“ (kes on sündinud bioloogiliste meestena koos sellega kaasnevate eelistega) poolt püstitatud rekordid tuleks tühistada kui kogu see segane ja ebaaus olukord viimaks ära lahendatakse“. (Objektiiv, 2019)

(45) Ühendriikide asepresident Kamala Harris on samuti entusiastlik Mulvaney toetaja, saates **transmehele** õnnitluskaardi, kui viimane tähistas esimest aastat „**tüdrukuna**“. (Objektiiv, 2023)

(46) Otsingud kandsid vilja ja Sharpe jäi tänu ühe **transsoolise „naise“ (mees, kes otsustas „siirduda“ naiseks)** annetatud spermale rasedaks. (Objektiiv, 2019)

(47) Samuti peab Schwarzer valeks, et „**transnaised**“ saavad spordis võistelda naiste arvestuses, kommenteerides USA-s toimunud ülikoolidevahelisi ujumisvõistlusi, kus ühel distantsil tuli naiste arvestuses võitjaks **end naiseks pidav mees**. (Objektiiv, 2022)

Lisaks paistavad sagedusloendis silma noortele viitavad sõnad *õpilane* ja *laps*. Transsoolistest noortest rääkides kirjeldatakse peavoolumeedias eelkõige neile osaks langevaid negatiivseid kogemusi (näide 48; näide 49) samas kui alternatiivmeedia rõhutab n-ö erikohtlemist, mida transnoortele nõutakse (näide 50; näide 51). See näitab, et peavoolumeedias kujutatakse transnoori haavatava ühiskonnagrupina ning tuuakse välja vajadust neid toetada, kuid alternatiivmeedia vaatepunktist on transnoored oht kehtivale ühiskondlikule korrale.

(48) *Stsenaarium, kus transsooline laps kodust välja heidetakse, pole erand.* (Delfi, 2023)

(49) *On tõendatud, et kui sundida transsoolisi lapsi kohanduma oma bioloogilise sooga, võib see lõppeda depressiooni või isegi püsivate psühholoogiliste kahjustustega.* (Delfi, 2017)

(50) *Ühendkuningriigi Šotimaa osas kehtestati koolides range „transsooliste“ laste „toetamise“ reeglistik.* (Objektiiv, 2021)

(51) *Kooli uue poliitika kohaselt tuleb transsoolisi õpilasi nüüd edaspidi „kohelda ja toetada vastavalt nende soolisele identiteedile, mis hõlmab ka õpilaste juurdepääsu tualettidele ja riietusruumidele vastavalt nende soolisele identiteedile“.* (Objektiiv, 2019)

Tabelis 11 on näha viis kõige sagedasemat *trans*-liitelist sõna koos nende esinemissagedustega, ülejäänud sõnu esines andmestikus alla viie korra ning seetõttu pole neid siin esitatud. *Trans*-liitelistest sõnadest esineb ülekaalukalt kõige sagedamini sõna *transnaine*, mis viitab taaskord transnaiste ebaproportsionaalselt sagedasele kajastamisele. Sõna *transmees* esineb andmestikus sarnaselt fraasile *transsooline mees* ligikaudu viis korda harvemini ning kuuel korral kahekümnest on seda kasutatud ühes lauses sõnaga *transnaine* (näide 52) ehk viidatud on transinimestele üldisemalt. Samuti on sagedusloendis taaskord esindatud sportlastele viitavad sõnad.

(52) *Ei kujuta ette, et Tartus oleks 390 transmeest ja transnaist.* (Postimees, 2021)

Tabel 11 Viis sagedasimat *trans*-liitelist sõna

Sõna	Sagedus
Transnaine	111
Transinimene	64
Transmees	20
Transatleet	19
Transsportlane	10

Sagedasema kasutusega väljendeid vaatlesin ka erinevate meediaväljaannete lõikes. Väljendite osakaal iga meediaväljaande kogumainimiste hulgas on näha tabelis 12. Ülekaalukalt kõige enam kasutatakse kõigis väljaannetes transsoolistest inimestest rääkides fraasi *transsooline* + NS, mille põhjus seisneb ilmselt fraasi mitmekülgses

kasutusvõimalustes. Nimelt võimaldab seesugune struktuur lisada omadussõna *transsooline* ükskõik millisele inimestele viitavale nimisõnale. Ühtlasi on ajakirjanduses levinud sportlaste ning teiste avaliku elu tegelaste transidentiteedi rõhutamine kontekstides, kus see tegelikkuses vajalik ei ole ning faas *transsooline* + NS võimaldab selle eesmärgi lihtsa vaevaga saavutada. Samuti paistab fraasi *transsooline* + NS kasutuse puhul silma, et mitmel juhul on omadussõna *transsooline* laiendatud sõnaga *avalikult* (näide 53; näide 54), mis tugevdab ideed, et transidentiteet on midagi, millest peab avalikkust eraldi teavitama, mitte inimese sügavalt isiklik kogemus.

(53) *Tokyo olümpiamängudel tegi eile ajalugu Uus-Meremaa tõstja Laurel Hubbard, kellest sai esimene avalikult transsooline sportlane olümpiamängude ajaloos.* (Delfi, 2021)

(54) *Avalikult „transsoolised“ sõjaväelased hakkasid USA relvajõududes teenima 1. juulil 2017, mil jõustus president Obama poolt vastu võetud määrus.* (Objektiiv, 2021)

Tabel 12 Levinumate väljendite jaotus väljaannete lõikes

	Postimees		Delfi		ERR		Objektiiv		Uued Uudised	
	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Transsooline + NS	47,2	292	50,1	184	38,2	23	39,7	104	40,7	22
TransNS	20,4	126	23,4	86	23,3	14	11,1	29	13,0	7
Transsooline	17,6	109	8,4	31	25,0	15	18,7	49	22,2	12
Transseksuaal	3,6	22	1,1	4	1,6	1	5,7	15	7,4	4
Transvestiit	0,3	2	1,1	4	0,0	0	11,8	31	5,6	3
Kokku	89,2	551	84,2	309	88,3	53	87,0	228	88,9	48

Sama põhjuse võib omistada ka konstruktsiooni *transNS* sagedasele kasutusele, kuigi siinkohal paistab silma, et seda konstruktsiooni on ülejäänud väljaannetest protsentuaalselt tunduvalt vähem kasutatud Uutes Uudistes ja Objektiivis. Selle põhjusena võib esiteks näha eeldust, et sõna *transsooline* eraldi välja toomine tõmbab kõnealuse isiku transidentiteedile rohkem tähelepanu kui eesliite *trans-* kasutamine. Teiseks ilmnes nimetatud väljaannetes juba pealkirjade analüüsi puhul (vt ptk 6.1.) jutumärkide kasutus transinimeste identiteedide kahtluse alla seadmiseks (näide 55; näide 56), mis on efektiivsem fraasi *transsooline* + NS

puhul. Samal eesmärgil kasutati poliitilises alternatiivmeedias lühendeid *nn* ning *n-ö* (näide 57; näide 58), mis töötavad taaskord paremini eraldiseisva omadussõna laienditena.

(55) Kanada „*transsooline*“ *naisõigustlane*, jurist, bioetik, ajakirjanik, õppejõud ja aktivist Florence Ashley leiab, et loomade soostamine – sooline määratlemine – on vale. (Objektiiv, 2021)

(56) Üks tüdruk (*D.W.*) avastas aga kohale jõudes, et tema peab magama ühes toas ja voodis *transsoolise „tüdrukuga“*, kes oli sündinud poisina. (Uued Uudised, 2023)

(57) Nagu kirjutab *Daily Mail*, kogevad *nn transsoolised õpilased* mainitud valitsusameti uuringu valguses sageli kiusamist nii koolis kui teel sinna ja pärast koju tagasi. (Objektiiv, 2019)

(58) Eile lasti *ERR-i* saates „Ringvaade“ eetrisse homoseksuaalist saatejuhi Marko Reikopi intervjuu Rakveres *LGBT filmifestivali* korraldava homoaktivisti Keio Soomelti ja *n-ö transsoolise „naise“* Susannaga. (Objektiiv, 2018)

Sõna *transsooline* nimisõnaline kasutus tundub esmapilgul veidi üllatavalt kõrge *ERRis*, kuid andmete lähemal vaatlemisel selgus, et üle poole nendest kasutusjuhtudest pärinevad ühest 2020. aasta artiklist. Väljaande võrdlemisi väikse andmehulga tõttu ei ole seega võimalik keelekasutuse kohta üldisemaid järeldusi teha. Teisalt paistab silma sõna *transsooline* võrdlemisi madal kasutus Delfi alla kuuluvates väljaannetes, mida võib pidada positiivse representatsiooni poole liikumise märgiks. Kui üldiselt on väljaannetes soovitatud väljendeid *transsooline* + NS ja *transNS* kasutatud rohkem kui ebasoovitatud konstruktsiooni *transsooline* nimisõnana (Postimehe ja *ERRi* puhul viimaseid kahte suhteliselt võrdselt), paistab selgelt silma, et Objektiivis ja Uutes Uudistes on sõna *transsooline* tunduvalt levinum kui konstruktsioon *transNS*. Seesugune leksikaalne valik annab selgelt edasi väljaannete negatiivset suhtumist transinimestesse. Nimelt võib sõna *transsooline* nimisõnalist kasutust pidada objektistamise (Machin & Mayr 2012) ilminguks, kuna sel viisil taandatakse transinimesed vaid nende transidentiteedi tasemele.

Sama negatiivset suhtumist võimendab veelgi halvustavate või vananenud sõnade *transseksuaal* ja *transvestiit* peavoolumeedia väljaannetest märkimisväärselt sagedasem kasutus. Siinkohal saab välja tuua ka sõnade erinevaid kasutuskontekste. Kuigi sõna *transseksuaal* on ka peavoolumeedias kasutatud üsna läbivalt transinimestele viitamiseks, esineb sõna *transvestiit* ainult tsitaatides (näide 59) või erinevaid termineid selgitavates kontekstides (näide 60). Alternatiivmeedia puhul tuleb aga välja, et sõnu *transseksuaal* ja *transvestiit* on tihti kasutatud transinimeste asemel *drag*-artistidele viitamisel (näide 61; näide

62). Transinimeste ning *drag*-artistide ühte kategooriasse liigitamine viitab taaskord vaatele, et transidentiteetide näol on tegemist vaid etteaste või „teesklusega“.

(59) „**Transvestiit** kutsus neid enda juurde korterisse. Nad läksid,“ ütles Jelena. (Delfi, 2023)

(60) *Tema puhul on õige termin just transsooline, paljud inimesed ajavad ikka veel segamini selliseid mõisteid nagu transsooline, transseksuaal ja transvestiit.* (Postimees, 2022)

(61) *Eilsel Pariisi olümpiamängude avatseremoonial etendatud drag queen'idest ehk transseksuaalidest koosnev „Viimse õhtusöömaaja paroodia“ pälvis ägedat kriitikat ning mõni sportlane on seetõttu osalemisest loobumas.* (Uued Uudised, 2024)

(62) „**Transvestiitkuningannade**“ (**drag queen; drag – naisteriided**) organisatsioonid pooldavad suuremas osas inimeste soomuumist, sealhulgas noorte. (Objektiiv, 2022)

6.2.3. Leksikaalse analüüsi kokkuvõte

Kõige selgem erinevus peavoolu- ja poliitilise alternatiivmeedia sõnakasutuses ilmnes ebasoovitatud sõnade *transseksuaal* ning *transvestiit* puhul, mis moodustasid alternatiivmeedias kõigist transinimeste mainimistest 16,8% ning peavoolumeedias vaid 3,2%. See näitab, et leksikaalsel tasandil on transinimeste kujutused peavoolumeedias tunduvalt neutraalsemad. Lisaks ebasoovitatud sõnavarale kasutati alternatiivmeedias transinimeste identiteetide kahtluse alla seadmiseks jutumärke ning lühendeid *nn* ja *n-ö*. Nii peavoolu- kui alternatiivmeedias esines aga suhteliselt võrdselt sõna *transsooline* nimisõnalist kasutust, mis viitab transinimeste objektistamisele. See näitab, et kuigi peavoolumeedias kasutatakse transinimestele viitamisel üldiselt pigem soovitatud väljendeid, leidub siiski üsna palju ka ebasoovitatud keelekasutuse näiteid.

Transinimestele viitavate fraaside leksikaalse sisu puhul ilmnes, et sarnaselt pealkirjadele kujutatakse artiklites ülekaalukalt kõige enam transnaisi, mis kinnitab transnaiste ülerepresenteeritust. Ühtlasi erinesid transnaiste kujutused peavoolu- ja alternatiivmeedias. Kuigi mõlemas kajastati transnaisi eelkõige spordiudiste kontekstis, rõhutati alternatiivmeedias tunduvalt enam transnaiste poolt kujutatavat näilist ohtu. Lisaks esines ainult peavoolumeedias transnaiste positiivseid kajastusi eeskujude või inspiratsioonina. Sarnaselt erinesid peavoolu- ja alternatiivmeedias transsooliste noorte kujutused – esimeses rõhutati transnoorte ühiskondlikku haavatavust ning vajadust neid toetada, samas teises keskenduti eelkõige transnoortele osaks saavale „erikohtlemisele“.

6.3. Semantilised makrorollid

Semantiliste makrorollide hulka kuuluvad „Eesti grammatika“ liigituse alusel tegevussubjekt, mis väljendab tegevuse sooritajat või protsessis olijat, ning tegevusobjekt, mis väljendab seda, kellele või millele tegevus või protsess suunatud on (Metslang jt 2023: 486–488). Tegevussubjekt ja -objekt vormistuvad lausetes esmaselt grammatilise subjekti ja objektina, kuid võimalik on ka teisene, s.o määrusena vormistamine. Määrusena vormistatakse tegevussubjektide puhul tihti taju-, tunde- ja modaalpredikaatide kogejaargumente, verbi *olema* omajaargumente ja muutusverbide lähteargumente ning tegevusobjektide puhul patsientargumente ja muutusverbe laiendavaid sihiargumente. (Metslang jt 2023: 489–490)

Kõigist 1363 mainimisest esinesid transinimestele viitavad fraasid tegevussubjekti positsioonis 399 ning tegevusobjekti positsioonis 220 ning korral. Ülejäänud juhtudel oli enamasti tegemist predikatiivide (näide 63), täiendite (näide 64) või määrustega (näide 65), mis jäävad siinse töö analüüsist kõrvale.

(63) *Tormi teekond mõistmiseni, et ka **tema on transmees**, on olnud okkaline.* (ERR, 2024)

(64) *Paljud vasakpoolsed aktivistid süüdistavad seda süsteemi liigeses keerukuses, just nagu ei austaks see **transinimeste õigusi**.* (Delfi, 2023)

(65) *Selles loos räägib üks ema sellest, millise teekonna on ta võtnud ette oma **transsoolise lapse kõrval**.* (Delfi, 2018)

Tegevussubjekti positsiooni suurt osakaalu selgitab osaliselt asjaolu, et ligikaudu neljandik kõigist transinimeste mainimistest pärines spordi- või iludusvõistlusi kajastavatest artiklitest, mis muutis sagedasteks tegevusteks *võistlemise*, *osalemise* ning *võitmise*. Konkreetsetest näidetest ilmneb aga, et paljudel juhtudel on lausete tähendusi modifitseeritud modaalverbide nagu *saama*, *võima* või *tohtima* abil (näide 66; näide 67), mis väljendavad deontilist modaalasust ehk välisautoriteedi tahtel põhinevat võimalikkust või vajalikkust (Metslang jt 2023: 545). See näitab, et kuigi transinimesi on kujutatud subjektidena, ei ole neile tegelikku agentsust omistatud, kuna laused kajastavad siiski väliste institutsioonide otsuseid transinimeste tegevuste üle.

(66) *Transsoolised jalgratturid **saavad** edaspidi **võistelda** meeste klassis, mis tehakse nii-öelda vabaks.* (Delfi, 2023)

(67) Suurbritannia peaminister Boris Johnson ütles, et tema arvates **ei tohiks transsoolised sportlased** ehk bioloogilised mehed naiste võistlustel **osaleda**, vahendab Postimees. (Objektiiv, 2022)

Lisaks esinesid transinimestele viitavad fraasid subjektipositsioonis lausetes, kus rõhutati inimeste transidentiteeti (näide 68) või kirjeldati transinimeste tundeid või kogemusi (näide 69). Kummalgi juhul ei ole samuti tegemist transinimestele kuigi suurt agentsust omistavate kontekstidega.

(68) Hubbardist **saab esimene transsooline sportlane**, kes kunagi olümpiamängudel osalenud on. (Delfi, 2021)

(69) Ma näen kõrvalt, et **transsooline inimene kannatab** väga, see ei ole lihtne. (Delfi, 2018)

Siiski leidus ka kontekste, kus transinimesi oli kujutatud päriselt agentsetes positsioonides ning positiivses või neutraalses kontekstis (näide 70; näide 71). Seesugused näited pärinesid peamiselt peavoolumeedia väljaannetest – alternatiivmeedia väljaannetes oli transinimesi kujutatud subjektidena eelkõige nende poolt kujutatavat näilist ohtu kirjeldavates lausetes (näide 72; näide 73). Poliitilise alternatiivmeedia väljaanded kasutasid subjektipositsiooniga kaasnevat agentsust seega transinimeste negatiivse representatsiooni tugevdamiseks, kujutades neid aktiivsete toimijatena kontekstides, kus toimepandavat tegevust pannakse selgelt halvaks.

(70) Lisaks teatas WA, et loob transsportlaste kaasamiseks eraldi töökomisjoni, mida **hakkab juhtima transsooline sportlane**. (ERR, 2023)

(71) Enamasti **avalikustab transsooline inimene** oma sooidentiteedi perele siis, kui on ise jõudnud mingile selgusele. (Delfi, 2017)

(72) Programmi raames **käivad transseksuaalid** lastele „soolise voolavuse“ ideed selgitavaid raamatuid **lugemas** ja kommenteerivad neid omalt poolt, sisendades lastele, et inimese sugu ei ole mingi antus, vaid sõltub igaiühe enesemääratlusest. (Objektiiv, 2017)

(73) Ühtlasi kritiseerib Schwarzer olukorda, kus „**transnaised**“ **riietuvad naiste rietusruumides** ja osutab ka juhtumitele, kus end naiseks pidavad mehed on ära kasutanud naisi näiteks haiglates või naistevanglates. (Objektiiv, 2019)

Sarnaselt tegevussubjektile kujutati transinimesi tegevusobjekti positsioonis eelkõige deontilist modaalsust väljendavates lausetes ning sagedasemate verbidena esinesid muuhulgas

lubama, keelama, võimaldama ja laskma. Kõige sagedasem verb oli seejuures *lubama* (13,2% mainimistest), mida kasutati eelkõige kontekstides, kus kirjeldati transinimeste osalemist spordi- või iludusvõistlustel ning sõjaväeteenistuses (näide 74). Sellele järgnes sageduselt *keelama* (5,9% mainimistest) suuresti sarnases kasutuses (näide 75).

(74) *Rahvusvaheline triatloni liit teatas, et **lubavad** kindlatel tingimustel **transsoolistel sportlastel** naiste võistlustel **osaleda**.* (Postimees, 2022)

(75) *Rahvusvahelisest ragbiliidust on saanud esimene spordiorganisatsioon, mis **keelab transnaistel mängimise** naiste ragbiliigades.* (Postimees, 2020)

Teine temaatika, mis tegevusobjektide puhul esile kerkis, oli transinimestele pakutavate teenuste, positsioonide ning võimaluste (näide 76) või nende õiguste välja toomine (näide 77). Samuti kirjeldati transinimeste vastu toime pandud kuritegusid (näide 78), kusjuures siinkohal on tähelepanuväärne, et poliitilises alternatiivmeedias on transinimesi konkreetsete kuritegude ohvritena kujutatud vaid ühel korral (näide 79).

(76) *Selle nädala alguses sai ilugigant L'Oréal palju tähelepanu kuna firma **palkas esimese transsoolise modelli**, 29-aastase Munroe Bergdorfi, oma reklaaminäoks.* (Postimees, 2017)

(77) *Eesti seadusandlus **võimaldab transsoolisel inimesel elu muutvaid otsuseid vastu võtta** alates 18-ehuaastast peale arstliku komisjoni otsust.* (Postimees, 2022)

(78) *Tuntud **Gruusia transsooline modell Kesaria Abramidze tapeti** päev pärast seda, kui valitsus võttis vastu **seksuaalvähemuste õigusi piirava seaduse**.* (Postimees, 2024)

(79) *Poola ajakirjanduse andmetel **vägistasid Itaalias nende kaasmaalasi elajalikult kohelnud noormehed** enne või pärast seda **ka Peruust pärit transseksuaali**, vahendab Breitbart.* (Objektiiv, 2017)

6.4. Protsessitüübid

Protsessitüüpide lõikes kujutati transinimesi enim materiaalsete protsesside osalistena, sellele järgnesid sageduselt suhte protsessid. Seesugune jaotus on üsna ootuspärane, kuna materiaalsete ja suhte protsesside näol on tegemist sagedasimalt esinevate protsessitüüpidega (Halliday & Matthiessen 2013: 215). Eksistentsiaalsetes protsessides kujutati transsoolisi inimesi kokku vaid kuuel korral, mistõttu jäävad need edasisest analüüsist kõrvale. Transinimeste mainimiste jaotumine kõigi protsessitüüpide lõikes on näha tabelis 13. Tabelis 14 on näha protsessitüüpide jaotus peavoolu- ja alternatiivmeedias.

Tabel 13 Transinimeste mainimiste jaotus protsessitüüpide lõikes

Protsessitüüp	Sagedus
Materiaalne	370
Identifitseeriv suhte protsess	58
Possessiivne suhte protsess	39
Lokatiivne suhte protsess	20
Atributiivne suhte protsess	15
Mentaalne	51
Verbaalne	58
Eksistentsiaalne	6
Kokku	617

Tabel 14 Protsessitüüpide jaotus peavoolu- ja alternatiivmeedias

Protsessitüüp	Sagedus	
	Peavoolu	Alternatiiv
Materiaalne	288	82
Identifitseeriv suhte protsess	49	9
Possessiivne suhte protsess	35	4
Lokatiivne suhte protsess	19	1
Atributiivne suhte protsess	13	2
Mentaalne	44	7
Verbaalne	41	17
Eksistentsiaalne	5	1
Kokku	494	123

6.4.1. Materiaalsed protsessid

Materiaalsete ehk millegi tegemist või juhtumist väljendavate protsesside puhul kujutati transinimesi toimija rollis kokku 180 ning sihi rollis 190 korral. Kuigi kõigi meediaväljaannete lõikes olid semantiliste rollide proportsioonid suhteliselt võrdsed, tulid suuremad erinevused välja peavoolu- ja alternatiivmeedia võrdluses. Peavoolumeedias kujutati transinimesi toimija rollis 50,7% ning sihi rollis 49,3% juhtudest ehk praktiliselt võrdselt, kuid alternatiivmeedias

oli proportsioonide vahe märgatavalt suurem – nimelt moodustas toimija roll 41,5% ning sihi roll 58,5% mainimistest, mis viitab sellele, et poliitilises alternatiivmeedias näidatakse transinimesi pigem vähem agentsetes rollides.

Lisaks semantilistele rollidele on representatsioonide kujundamisel oluline ka see, milliseid tegevusi transinimestele täpsemalt omistatakse. Peavoolumeedias kuulusid toimija rolli levinumate tegevuste hulka juba varem välja toodud *osalema*, *võistlema* ja *võitma* (näide 80) ning suhteliselt neutraalsed *elama*, *näitama*, *tegema* ja *tulema* (näide 81).

(80) „*Hea, et tõstatate teema, sest kuigi **transatleedid osalevad** pigem jõu ja vastupidavusaladel, siis miks ei võiks nad tulla ka vehklemisse,*“ sõnas Eesti alaliidu peasekretär Aivar Paalberg. (Delfi, 2023)

(81) *Ja seda hoolimata asjaolust, et **mõni transsooline laps elas** igapäevaselt koos perega, teine suhtles telefoni ja kolmas hoopis skaibis.* (Delfi, 2017)

Selgelt negatiivse konnotatsiooniga tegevustest esines peavoolumeedias transinimesi toimijatena kujutavates lausetes vaid ühel korral sõna *tapma* (näide 82), ning ka seda oli kasutatud ülekantud tähenduses. Alternatiivmeedia väljaannetes omistati transinimestele seevastu tegevusi nagu *ahistama* (näide 83) ning *märatsema* (näide 84), mis kujutavad transinimesi selgelt negatiivses valguses.

(82) „***Transatleedid tapavad** naiste rattaspordi,*“ pöörutas omaaegne USA tipprattur ja naiste maanteeõidu riiklik arendusdirektor Michael Engleman maikuus. (Delfi, 2023)

(83) ***Transsooline vägistaja ahistas** naistevanglas mitut kinnipeetavat.* (Uued Uudised, 2021)

(84) „***Transsooline naine**“ hakkas New Mexico osariigis Albuquerque linnas asuvas videomängude poes GameStop **märatsema**, kuna müüja kutsus teda härraks, mitte prouaks, vahendab Daily Mirror.* (Objektiiv, 2019)

Tegevused, mille puhul oli transinimesi kujutatud sihina, ühtisid suurel määral semantiliste makrorollide analüüsis välja toodud tegevusobjektidele suunatud tegevustega. Peavoolumeedias tulid levinumate tegevustena taaskord esile *lubamine* ning *keelamine* (näide 85; näide 86). Kolmas levinuim tegevus oli *tapmine* (näide 87), mis viitab transinimeste vastase vägivalda kajastamisele. Sarnaselt tulid esile sõnad nagu *hukkama*, *ründama*, *mõrvama* ning *vägistama* (näide 88).

(85) *Leedu justiitsminister Evelina Dobrovolska allkirjastas reedel määruse, millega lubatakse transsoolistel inimestel nime vahetada.* (Postimees, 2021)

(86) *Eelmisel nädalal keelas ujumise maailma juhtorgan FINA transsoolistel naisportlastel osaleda kõigil suurvõistlustel, sealhulgas olümpiamängudel.* (Delfi, 2022)

(87) *Organisatsiooni Transgender Europe andmetel tapetakse Türgis kõige rohkem transsooliseid inimesi Euroopas.* (Postimees, 2016)

(88) *Saksamaal Dortmundi kesklinnas ründasid kolm Põhja-Aafrikast pärit teismelist tänaval kahte transsoolist naist, loopides neid kividega ning politsei arreteeris kahtlusalused noored.* (Postimees, 2016)

Ka poliitilises alternatiivmeedias oli kõige levinum transinimestele suunatud tegevus *lubamine*, kuid *keelamist* oli mainitud ainult ühel korral (näide 89). Ühtlasi paistab silma, et kui peavoolumeedias oli verbi *lubama* kasutatud ka eitavates lausetes (näide 90), siis alternatiivmeedias eitust ei esinenud. Sellest ilmneb, et alternatiivmeedias tõstetakse esile transinimeste lubamist kohtadesse nagu sõjavägi või spordivõistlused ning konstrueeritakse seda probleemina, jättes samas kõrvale kontekstid, kus transinimeste osalemine lubatud ei ole. Samuti ei kujutatud poliitilises alternatiivmeedias erinevalt peavoolumeediast transinimesi vihakuritegude ohvritena.

(89) *Nüüd on sarnase otsuse langetanud ka jõutõsteorganisatsioon USA Powerlifting, mis keelas eelmisel nädalal „transsoolistel“ atleetidel võistelda bioloogiliselt vastassoost sportlastega pelgalt oma valitud sooidentiteedi alusel.* (Objektiiv, 2019)

(90) *USA president Donald Trump teatas eile Twitteris, et ei luba transsoolistel Ühendriikide armees teenida.* (Delfi, 2017)

6.4.2. Suhteptsessid

Suhteptsessidest kujutati transinimesi enim identifitseerivates suhteptsessides. Peavoolumeedias oli suurel määral tegemist tulemuslausetega (Metslang jt 2023: 499), kus kellestki sai mingis kontekstis esimene transinimene (näide 91; näide 92) ning mida võib pidada positiivse representatsiooni näiteks. Poliitilises alternatiivmeedias oli aga neljal juhul üheksast tegemist konkreetse fraasiga *transnaised on naised*, täpsemalt selle eitamisega (näide 93).

(91) *Ujujast Lia Thomasest sai esimene transsportlane, kes on võidutsenud USA ülikooliliiga NCAA I divisjonis.* (Postimees, 2022)

(92) *23-aastane moe- ja teletäht Talulah-Eve Brown saavutas kuulsuse selle aasta jaanuaris, kui temast sai Briti modellisaate esimene transsooline võistleja.* (Postimees, 2017)

(93) *Meie ühiskonnale on õpetatud, et me peame ütleva ja mõtlema: transnaised on naised, aga ilmselgelt ei vasta see tõele.* (Uued Uudised, 2022)

Possessiivseid suhteptsesse kasutati peavoolumeedias kõige sagedasemalt omajalausestes (Metslang jt 2023: 498) transinimeste õiguste kirjeldamisel (näide 94; näide 95). Teine kategooria, mis possessiivsete suhteptsesside puhul esile tuli, oli transnaissportlaste väidetavate eeliste kirjeldamine (näide 96). Alternatiivmeedias esines possessiivseid suhteptsesse vaid neljal korral, millest kolmel kirjeldati transinimeste õigusi ning ühel transnaiste võimalikke eeliseid spordis.

(94) *USA ülemkohus jättis jõusse otsuse, mille kohaselt on transsoolisel õpilasel õigus kasutada koolis tualettruumi, mis vastab tema sooidentiteedile.* (Delfi, 2021)

(95) *Sellega saab Hispaania üheks vähestest riikidest maailmas, kus transsoolisel isikul on õigus oma staatust lihtsa avalduse alusel muuta.* (Postimees, 2022)

(96) *Transnaistel on suur edu bioloogiliste naissportlaste ees, nii kirjutab The Guardian, kes toetus oma kirjutisele British Journal of Sports Medicine uuringule.* (Postimees, 2020)

Lokatiivsete suhteptsessidega kirjeldati enamjaolt transinimeste hulka erinevates kontekstides (näide 97; näide 98) ning atributiivseid suhteptsesse kasutati transinimeste kirjeldamiseks, kusjuures mitmel juhul toodi välja eelkõige transinimeste ühiskondlikku haavatavust või diskrimineeritust (näide 99; näide 100). Alternatiivmeedias esines lokatiivseid suhteptsesse vaid ühel (näide 101) ning atributiivseid kahel korral (näide 102; näide 103).

(97) *On raske öelda, kui palju Eestis transsoolisi seksitöötajaid on.* (Delfi, 2023)

(98) *Tõsi, praegu pole rahvusvahelisel tasemel ainsatki transsoolist naisatleeti, ent see võib lähitulevikus muutuda.* (Postimees, 2023)

(99) *Martirosyani sõnul on transsoolised inimesed sel põhjusel sageli töötud, langevad vaesusesse ja tunnevad end üksikuna.* (Postimees, 2019)

(100) Ühingu poolt võin öelda, et **transsoolised inimesed on ühed haavatavamad ühiskonna liikmed**, kes kogevad keskmisest kordades rohkem vaenu ja vägivalda. (Postimees, 2022)

(101) Saatejuht Edson de Graca tutvustas saate kontseptsiooni järgnevalt: „„Lihtsalt Alasti“ saates riietuvad täiskasvanud lahti, et pakkuda meile kõigile midagi õpetlikku... 10-12 aastastel lastel on võimalus küsida saatekülalistelt küsimusi nende alasti kehade kohta... **täna on meie stuudios aga transgenderid**“ . (Objektiiv, 2023)

(102) „Inimestel on sageli eelarvamused, nad mõtlevad oma peas, et **transsoolised on vastikud inimesed**, aga õppigu inimest tundma,“ manitses rahvusringhäälingu auditooriumit Susanna, kelle enda eluviisi tundmaõppimine üksnes süvendab veendumust, et nn transsoolisuse näol on tegu väga tõsise sooidentiteedi hälbega. (Objektiiv, 2018)

(103) Seaduse kaitsjad rõhuvad tõsiasjale, et **nn transsoolised naised on bioloogiliste naistega võisteldes eelisseisus**, samas leiavad kriitikud, et tegemist on transsooliste õpilaste ja tudengite diskrimineerimisega. (Uued Uudised, 2021)

6.4.3. Mentaalsed ja verbaalsed protsessid

Mentaalsete ehk mõtlemist ning tundmist väljendavate protsesside puhul kujutati transsoolisi inimesi tajuja rollis 42 ning nähtuse ehk tajutava rollis 8 korral. Peavoolumeedia artiklites kasutati tajuja rolli peamiselt transinimeste tunnete ja kogemuste kirjeldamiseks, kusjuures valdav enamus artiklites välja toodud kogemustest olid transinimeste vaatepunktist negatiivsed (näide 104; näide 105). Seesugust kasutust esines ka poliitilises alternatiivmeedias, kuid viimases oli tajuja rolli lisaks kasutatud transinimeste tunnete kujutamisel kontekstides, kus tauniti või naeruvääristati transinimeste positiivseid emotsioone (näide 106; näide 107).

(104) Intervjuu ajal, mis avaldub reedel Apple+'is, rääkis Page, et **transnoored kannatavad praegu kõige enam**. (Delfi, 2021)

(105) „**Kõik transinimesed**, kellega olen Ukrainas rääkinud, **kardavad Venemaad**,“ ütles Bernard Vaernes, kes töötab organisatsioonis Safebow, mis aitab Ukrainast evakueerida ühiskonna haavatavaid gruppe. (Postimees, 2022)

(106) **Eelpool viidatud transpaarid võivad küll tunda ennast hästi ja meediaväljaanded rõõmustavad koos nendega**, kuid sellisesse keskkonda vangistatud lastel pole millegi üle rõõmu tunda. (Objektiiv, 2019)

(107) „**Transseksuaalid**“ **rõõmustavad**, kui neid pealtnäha peetakse vastassoo esindajateks. (Objektiiv, 2016)

Nähtuse rollis kujutati transinimesi peavoolumeedias eelkõige teiste inimeste suhtumist kajastavates lausetes (näide 108; näide 109). Poliitilises alternatiivmeedias esines nähtuse roll vaid ühel korral (näide 110) ning seda kontekstis, kus kirjeldati inimese kahetsust soolise ülemineku ja hormoonravi alustamise osas.

(108) *Ta lausus portaalile Relevo, et ta igati aktsepteerib transsoolisi inimesi igapäevaelus, ent kui jutuks tuleb sport, kus läheb vaja jõudu, ei saa asjasse suhtuda samamoodi.* (Postimees, 2024)

(109) *Kuna transsoolisust peeti kaua aega vaimseks häireks, leidub siiani inimesi, kes ei tolereeri transsoolisi inimesi ega kohtle neid võrdväärsete ühiskonnaliikmetena.* (Postimees, 2018)

(110) *Mulle vaadati avalikkuses oma tüdrukul käest kinni hoidmise pärast viltu, tundsin et kõik mõistavad mind pidevalt hukka, samas kui transsoolised said oma samasooliste kaaslaste kõrval näha välja nagu vastassugu. Ma panin seda pahaks ja hakkasin transsoolisi kadestama. Mõitlesin ka ise soovahetusele.* (Objektiiv, 2019)

Verbaalsetes ehk rääkimist väljendavates protsessides kujutati transinimesi ütleja rollis 41, sõnumi rollis 9 ning vastuvõtja rollis 8 korral. Peavoolumeedias on transinimesi ütleja rollis tihti kujutatud nende kogemusi kirjeldavates lausetes (näide 111; näide 112), kuid erinevalt mentaalsetest protsessidest, kus kogemuste kirjeldused pärinesid sageli kõrvalistelt isikutelt, viitab ütleja roll transinimeste suuremale agentsusele, kujutades neid „ise enda eest rääkimas“.

(111) „*Nad ütlesid, et pean riided seljast võtma, ja nad käperdasid mind. See oli väga alandav,*“ **sõnas transsooline naine.** (Postimees, 2022)

(112) „*Nad on mu nõus palkama, kui ma hakkan meheks, lõikan pikad juuksed maha, kannan meesteriideid, ka meeskokkadele ettenähtud vormi ja kasutan meeste WCd,*“ **teatas transsooline kokk.** (Postimees, 2018)

Poliitilises alternatiivmeedias kujutati transinimesi samuti ütleja rollis kogemuste kirjeldamisel (näide 113), kuid erinevalt peavoolumeediast tõusid esile ka kontekstid, kus kirjeldati transinimeste nõudmisi (näide 114; näide 115), kujutades neid seeläbi küll agentsetes positsioonides, kuid negatiivses valguses.

(113) **Transmehed rääkisid**, kuidas nad olid alati tundnud, et nendega on midagi „valesti“ ja et inimesed ei suutnud ära tunda, et nad olid enne vahetust olnud teisest soost. (Objektiiv, 2019)

(114) Seejärel **hakkas „transsooline naine“ aga küsima ettevõtte numbrit**, et kurta müüja ülemustele, kuidas tema poole on korduvalt pöördutud "valet" sugu tähistava sõnaga: „Ma palun teid viiendat korda, et te lõpetaksite mind meheks kutsumast, kuna ma selgelt ei ole mees.“ (Objektiiv, 2019)

(115) Sama on ka kinnipidamiskohtades, kus **transsoolised kurjategijad on nõudnud enda üleviimist naistevanglatesse**. (Uued Uudised, 2021)

Sõnumi rolli kasutati peavoolumeedias selleks, et tuua välja, kuidas on erinevad inimesed transinimesi nimetanud või kirjeldanud (näide 116) ning millistes kontekstides on neist räägitud (näide 117). Alternatiivmeedias esineb sõnumi roll ühel korral (näide 118) kontekstis, kus kritiseeritakse peavoolumeedia kujutust transsoolistest inimestest. Vastuvõtja roll esines peavoolumeedias viiel ning alternatiivmeedias kolmel korral, kuid sisulisi mustreid nende esinemiste põhjal ei ilmnenu.

(116) **Liberaalse Partei kandidaat Katherine Deves nimetas Twitteris transsoolisi „kirurgiliselt väärastatud ja steriliseeritud“ inimesteks ja ütles, et teda häirib vikerkaarelipp**. (Postimees, 2022)

(117) **Veel alles 2014. aastal räägiti transsoolistest naistest peamiselt sekstöö kontekstis, kus soolised erinevused on kõige selgemalt näha**. (ERR, 2016)

(118) **Peavoolu ajakirjandus loomulikult kiidab kirjeldatud transsoolisi paare, viidates nende soovidele ja kogemustele kui olulistele sammudele transsoolise eluviisi normaliseerimise teel**. (Objektiiv, 2019)

6.4.4. Protsessitüüpide kokkuvõte

Protsessitüüpidest kujutati transinimesi kõige sagedamini materiaalses- ja suhteptsessides ning kõige harvem eksistentsiaalses ptsessides. Käitumisptsesse siinses andmestikus ei esinenud. Materiaalses ptsessides esinesid transinimesed kogu andmestiku peale aktiivses toimijarollis 180 ning passiivses sihirollis 190 korral, kuid rollide proportsioonid erinesid märgatavamalt peavoolu- ja alternatiivmeedia lõikes. Peavoolumeedias moodustas toimija roll kõigist materiaalsetest ptsessidest 58,5% ning poliitilises alternatiivmeedias 41,5%, mis viitab sellele, et peavoolumeedias kujutatakse transinimesi

agentsemalt. Siiski ilmnes, et ka toimija rolli puhul vähendati transinimeste agentsust deontilist modaalsust väljendavate modaalverbide abil.

Suhteptsesse kasutati nii peavoolu- kui alternatiivmeedias eelkõige transinimeste kirjeldamisel. Possessiivseid suhteptsesse kasutati seejuures tihti juba varasemalt mainitud (vt ptk 6.2.2.) transsportlaste väidetavate eeliste välja toomisel. Enim esines suhteptsessidest identifitseerivaid suhteptsesse ning kõige harvem atributiivseid ja lokatiivseid suhteptsesse. Mentaalsete ptsesside abil anti eelkõige edasi transinimeste kogemusi, kusjuures peavoolumeedia puhul olid need kogemused enamasti seotud ühiskondliku diskrimineerimisega. Alternatiivmeedias kasutati mentaalseid ptsesse aga ka transinimeste positiivsete kogemuste taunimiseks. Verbaalseid ptsesse kasutati sarnaselt mentaalsetega eelkõige transinimeste kogemuste kirjeldamisel, kuid erinevus seisnes siinkohal selles, et verbaalsete ptsesside puhul kujutati transinimesi ise oma kogemusi edasi andmas ning omistati neile seeläbi suuremat agentsust.

Kokkuvõte

Transsooliste inimeste meediarepresentatsioonide uurimine on oluline, kuna meedial on võim kujundada ühiskondlikke arvamusi ning mõjutada seeläbi otseselt transinimeste nähtavust, ühiskondlikku positsiooni ja õiguste tajumist. Siinses magistritöös vaatlesin transinimeste kujutamist Eesti peavoolu- ja poliitilises alternatiivmeedias nii leksikaalsel, grammatilisel kui semantilisel tasandil. Magistritöö andmed pärinesid viiest meediaportaalist: Eesti Rahvusringhäälingust, AS Postimees Grupi ning AS Delfi Meedia alla kuuluvatest väljaannetest, Uutest Uudistest ja Objektiivist ning katsid ajavahemikku 2015–2024. Väljaannetest esimesed kolm kuulusid peavoolumeedia ning viimased kaks poliitilise alternatiivmeedia hulka.

Esmalt vaatasin transinimeste ning muu transtemaatikaga seonduva kujutamist meediaväljaannete artiklipealkirjades, kuna eriti digitaalse meedia puhul on pealkirjadel oluline roll lugejate tähelepanu köitmisel ning artikli sisu vastu huvi tekitamisel. Kõigi meediaväljaannete lõikes kasutati artiklipealkirjades transinimestele viitamiseks enim konstruktsiooni *transsooline* + NS, sõna *transsooline* nimisõnalis kasutuses ning *trans*-liitelisi nimisõnu, kusjuures esimene konstruktsioon moodustas kõigist mainimistest peaegu poole. Peavoolumeedia artiklipealkirjades oli samuti ülekaalukalt kõige sagedasem konstruktsioon *transsooline* + NS, mis viitab leksikaalsel tasandil neutraalsele representatsioonile. Poliitilises alternatiivmeedias esines seevastu võrdselt soovitatud konstruktsiooni *transsooline* + NS ning sõna *transsooline* nimisõnalist kasutust, mis on näide ebasoovitatud keelekasutusest. Ühtlasi oli alternatiivmeedias rohkem kui pooltel juhtudel kasutatud sõna *transsooline* jutumärkides, luues seeläbi negatiivseid representatioone ning seades transinimeste identiteete kahtluse alla. Samuti esines peavoolumeediast proportsionaalselt tunduvalt rohkem tugeva negatiivse konnotatsiooniga sõnu *transseksuaal* ja *transvestiit*.

Leksikaalse sisu poolest sisaldasid pealkirjad enim transnaiste mainimisi, kusjuures sagedasemate fraaside hulka kuulusid ka *transsooline modell* ning *transsooline kaunitar*. Samuti räägiti transnaistest spordiudiste kontekstis. See kinnitab, et sarnaselt Rootsi ja USA ajakirjanduse transrepresentatsiooni uurimisel leitud tulemustele (Åkerlund 2019; Billard 2016; Capuzza 2014) on kujutused transnaistest kui eelkõige sportlastest ja modellidest ülesindatud ka Eesti meedias, ning viitab transinimeste pealiskaudsele ja ühekülgsel representatsioonile.

Muudest transtemaatikaga seonduvatest sõnadest tulid artikliplealkirjades esile *transsoolius*, *transfoobia*, *transaktivist* ning *transideoloogia*. Protsentuaalselt kasutati muid sõnu tunduvalt rohkem alternatiivmeedia väljaannete artikliplealkirjades (5,4% peavoolumeedias vs. 36,1% alternatiivmeedias). See näitab, et kui peavoolumeedias viidatakse transinimestele leksikaalsel tasandil eelkõige kui inimestele, siis poliitiline alternatiivmeedia jätab selle vaatenurga tihti kõrvale ning viitab artikliplealkirjades transinimeste asemel muuhulgas *transsooliususele* või *transideoloogiale* kui nähtusele või poliitilisele suundumusele.

Sarnaselt pealkirjadele kasutati kõigi väljaannete artiklites transinimestest rääkimisel kõige sagedamini konstruktsiooni *transsooline* + NS. Teiste sagedasemate väljendite hulka kuulusid *trans*-liitelised sõnad, sõna *transsooline* nii nimisõnana kui sõnaliigilt ebamäärastes kontekstides ning sõnad *transseksuaal* ja *transvestiit*. Lisaks sagedasematele konstruktsioonidele kasutati transinimestele viitamisel üksikutel juhtudel sõnu *transgender*, *trans*, *transa*, *transu* ning *transseksuaalne* nimisõnaliselt kasutuses. Kokku moodustasid soovitatud väljendite hulka kuuluvad *transsooline* + NS konstruktsioon ning *trans*-liitelised sõnad peavoolumeedias transinimeste mainimistest 69,4% ning alternatiivmeedias 51,3%, mis näitab, et üldjoontes on peavoolumeedia kujutused transinimestest neutraalsemad. Eriti selgelt tulid erinevused välja ebasoovitatud väljendite *transseksuaal* ja *transvestiit* puhul, mida kasutati poliitilises alternatiivmeedias kokku 16,8% ning peavoolumeedias vaid 3,2% juhtudest. Ühtlasi kasutati poliitilise alternatiivmeedia artiklites transidentiteetide kahtluse alla seadmiseks jutumärke ning lühendeid *nn* ja *n-õ*.

Nagu võis pealkirjade põhjal oletada, ilmnes konstruktsioonide *transsooline* + NS ning *transNS* leksikaalset sisu vaadates, et enim räägitakse meedias transnaistest ning seda peamiselt spordi ja modellinduse kontekstis. Seesugused representatsioonid taastoodavad stereotüüpe transnaiste kohta, kujutades neid vaid väga piiratud eluvaldkondades. Lisaks ilmnes poliitilises alternatiivmeedias fraasi *transsooline mees* kasutamine transnaistele viitamisel, mis õhustab veelgi transnaiste identiteete. Nii peavoolu- kui alternatiivmeedias mainiti ka transsoolisi noori, kuid üsna erinevates kontekstides. Peavoolumeedias väljendati eelkõige vajadust transnoori toetada, samas kui alternatiivmeedias toodi välja „erikohtlemist“, mida transnoortele nõutakse.

Semantilistest makrorollidest kujutati transinimesi tegevussubjekti positsioonis 399 ning tegevusobjekti positsioonis 220 korral. Kuigi tegevussubjekti positsiooni suur osakaal võib esmapilgul viidata transinimestele suurema agentsuse omistamisele, ilmnes konteksti põhjal, et tihti kajastati transinimesi tegevussubjektina kujutavates lausetes siiski välise institutsioonide võimu transinimeste üle, kasutades selleks deontilist modaalsust väljendavaid

modaalverbe. Ka tegevusobjektina kujutati transinimesi peamiselt deontilist modaalsust väljendavates lausetes, mis näitab, et tegelikkuses transinimestele omistatud agentsus tegevussubjektide ning -objektide vahel oluliselt ei erinenud.

Protsessitüüpidest kujutati transinimesi enim materiaalsete ja suhteptsesside osalistena. Materiaalsete ptsesside puhul kujutati transinimesi kõigi meediaväljaannete lõikes toimija rollis 180 ning sihi rollis 190 juhul ehk suhteliselt võrdselt. Suuremad erinevused tulid rollide osakaalude vahel välja peavoolu- ja alternatiivmeedia võrdluses – peavoolumeedias jagunesid rollid praktiliselt pooleks, kuid alternatiivmeedias esines toimija roll 41,5% ning sihi roll 58,5% juhtudest, mis viitab transinimestele vähesema agentsuse omistamisele. Erinevusi esines meediaväljaannete lõikes ka transinimestega seonduvates tegevustes – peavoolumeedias tõusis esile transinimestele suunatud vägivalda kajastamine, kuid poliitilises alternatiivmeedias kujutati transinimesi endid vägivaldsena.

Suhteptsessidest esinesid kõige sagedamini identifitseerivad ning possessiivsed suhteptsessid. Neist esimesi kasutati peamiselt tulemuslausetes, kus kirjeldati, kuidas kellestki sai mingis kontekstis esimene transinimene. Possessiivseid suhteptsesse kasutati eelkõige transinimeste õiguste kirjeldamiseks. Lokatiivseid ja atributiivseid suhteptsesse esines identifitseerivatest ning possessiivsetest mõnevõrra vähem. Lokatiivsete suhteptsesside abil anti enamjaolt edasi transinimeste hulka erinevates kontekstides, sh spordis, ning atributiivseid suhteptsesse kasutati transinimeste kirjeldamiseks. Viimaste puhul toodi peavoolumeedias tihti esile transinimeste ühiskondlikku haavatust. Poliitilises alternatiivmeedias esines atributiivseid suhteptsesse vaid kahel korral, kuid mõlemal juhul kujutati transinimesi negatiivselt.

Mentaalsete ptsesside puhul kujutati transinimesi tajuja rollis 42 ning nähtuse rollis 8 korral. Peavoolumeedias anti tajuja rolli abil peamiselt edasi transinimeste kogemusi, kusjuures enamus kujutatud kogemustest olid negatiivsed ning seostusid transinimeste ühiskondliku diskrimineerimise või tõrjutusega. Alternatiivmeedias oli tajuja rolli kasutatud aga ka transinimeste positiivsete kogemuste halvaks paneval kujutamisel. Nähtuse rolli abil anti edasi teiste inimeste suhtumist transsoolistesse inimestesse.

Verbaalsetes ptsessides kujutati transinimesi ütleja rollis 41, sõnumi rollis 9 ning vastuvõtja rollis 8 korral. Ütleja rolli kasutati sarnaselt mentaalsete ptsesside tajuja rolliga eelkõige transinimeste kogemuste edasi andmisel, kuid erinevalt tajuja rollist võimaldas ütleja roll kujutada transinimesi ise oma kogemustest rääkimas, omistades neile seeläbi suuremat agentsust. Sõnumi rolli abil väljendati eelkõige seda, kuidas erinevad inimesed transinimesi nimetanud või kirjeldanud on ning vastuvõtja rolli puhul selgeid kasutusmustreid ei ilmnenu.

Kuigi peavoolumeedias kujutati transinimesi leksikaalsel tasandil tunduvalt neutraalsemalt ning semantiliselt veidi agentsemates positsioonides kui poliitilise alternatiivmeedia väljaannetes, võis transinimeste kajastamise temaatika Eesti meediaväljaannetes laias laastus jaotada siiski kaheks – transinimesed kui oht eelkõige ühiskonna haavatavamatele gruppidele nagu naised ja lapsed ning transinimesed kui eksootiline ja markeeritud nähtus. Transinimeste endi kogemusi või transõigustega seonduvat kajastas vaid ligikaudu kümnendik kõigist artiklitest. Samuti paistab silma, et valdav enamus artikleid rääkis transnaistest. Transmehi oli mainitud väga harva ning suuremal osal neist juhtudest oli tegemist ühe konkreetse transmehe, näitleja Elliot Page'iga. Magistritöö mahupiirangute tõttu jäi siinsest analüüsist välja mittebinaarsete identiteetide kajastamine, mis vajaks eraldi uurimist.

Magistritöö andis ülevaate transinimeste kujutamisest Eesti meedias, kuid kuna töö fookus oli spetsiifiliselt transinimestele viitamisel ning selleks kasutatavatel leksikaalsetel, grammatilistel ja semantilistel vahenditel, jäid analüüsist kõrvale muud transinimeste mediarepresentatsiooniga seonduvad aspektid. Nimelt on transinimeste representatsiooni kujundamisel lisaks transinimestele viitamisel kasutatavatele keelelistele vahenditele oluline roll muuhulgas soolise ülemineku protsessi ümbritsevatel diskursustel ning kontekstidel, milles transinimesi kujutatakse. Samuti vajaks tulevikus põhjalikumalt käsitlemist transinimestele viitamisel kasutatava keele muutumine ajas.

Kirjandus

- Adampa, Vasiliki. 1999. Reporting of a violent crime in three newspaper articles. The representation of the female victim and the male perpetrator and their actions: A critical news analysis. *Centre for Language in Social Life Working Paper No 108*.
- Ahearn, Laura M. 1999. Agency. *Journal of Linguistic Anthropology* 9(1/2). 12–15. <https://www.jstor.org/stable/43102414>.
- Ahearn, Laura M. 2001. Language and Agency. *Annual Review of Anthropology*. Annual Reviews 30. 109–137. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.30.1.109>.
- Åkerlund, Mathilda. 2019. Representations of Trans People in Swedish Newspapers. *Journalism Studies*. Routledge 20(9). 1319–1338. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2018.1513816>.
- Akinmusuyi, Samuel. 2023. Transitivity System and Ideological Framing in News Headlines Reporting Gender-based Violence in Nigeria. *Traduction et Langues* 22. 232–255. <https://doi.org/10.52919/translang.v22i2.959>.
- Anjarwati, Rosi, Slamet Setiawan & Kisyani Laksono. 2021. Experiential meaning as meaning making choice in article writing: A case study of female and male writers. *Heliyon* 7(4). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e06909>.
- Arumetsa, Sara. 2023. Soo tunnustamise poole 1990. aastate Eestis. Rebeka Põldsam, Vahur Aabrams & Andreas Kalkun (toim), *Kalevi alt välja: LGBT+ inimeste lugusid 19. ja 20. sajandi Eestist*, 157–173. Tallinn: Rahva Raamatu kirjastus.
- Baker, Paul. 2014. ‘Bad Wigs and Screaming Mimis’: Using Corpus-Assisted Techniques to Carry Out Critical Discourse Analysis of the Representation of Trans People in the British Press. *Contemporary Critical Discourse Studies*, 211–236. Bloomsbury Publishing. <https://doi.org/10.5040/9781472593634.ch-009>.
- Baker, Paul, Costas Gabrielatos, Majid Khosravini, Michał Krzyżanowski, Tony McEnery & Ruth Wodak. 2008. A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society* 19(3). 273–306. <https://doi.org/10.1177/0957926508088962>.
- Ball-Rokeach, S.J. & M.L. DeFleur. 1976. A Dependency Model of Mass-Media Effects. *Communication Research* 3(1). 3–21. <https://doi.org/10.1177/009365027600300101>.

- Billard, Thomas J. 2016. Writing in the Margins: Mainstream News Media Representations of Transgenderism. SSRN Scholarly Paper. Rochester, NY: Social Science Research Network. <https://papers.ssrn.com/abstract=3262789>. (Vaadatud 28.11.2024).
- Billard, Thomas J & Eriq Zhang. 2022. Toward a Transgender Critique of Media Representation. *JCMS: Journal of Cinema and Media Studies* 61(2). 194–199.
- Bird, Jackson. 2019. Opinion | ‘Harry Potter’ Helped Me Come Out as Trans, But J.K. Rowling Disappointed Me. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/12/21/opinion/jk-rowling-twitter-trans.html>. (Vaadatud 03.04.2025).
- Bloor, Thomas & Meriel Bloor. 2004. *The Functional Analysis of English*. 2. tr. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203774854>.
- Bracco, Sofia E., Sabine Sczesny & Marie Gustafsson Sendén. 2024. Media Portrayals of Trans and Gender Diverse People: A Comparative Analysis of News Headlines Across Europe. *Sex Roles* 90(4). 491–507. <https://doi.org/10.1007/s11199-024-01461-6>.
- Bucholtz, Mary & Kira Hall. 2005. Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies* 7(4–5). 585–614. <https://doi.org/10.1177/1461445605054407>.
- Capuzza, Jamie Colette. 2014. Who Defines Gender Diversity? Sourcing Routines and Representation in Mainstream U.S. News Stories About Transgenderism. *International Journal of Transgenderism* 15(3–4). 115–128. <https://doi.org/10.1080/15532739.2014.946195>.
- Carter, Cynthia. 2011. Sex/Gender and the Media. *The Handbook of Gender, Sex, and Media*, 363–382. John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118114254.ch22>.
- Coupland, Nikolas. 2010. „Other“ representation. Jürgen Jaspers, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren (toim), *Society and Language Use*, 241–260. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Duranti, Alessandro. 2005. Agency in Language. *A Companion to Linguistic Anthropology*, 449–473. John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9780470996522.ch20>.
- Eesti Rahvusringhäälingu eesmärgid. *err.ee*. <https://info.err.ee/981281/eesti-rahvusringhaalingu-eesmaargid>. (Vaadatud 20.04.2025).
- Eggs, Suzanne. 2004. *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. 2. tr. New York: Continuum.
- Fairclough, Norman. 1989. *Language and Power* (Language in Social Life Series). New York: Longman Inc.

- Fairclough, Norman. 2000. Discourse, social theory, and social research: The discourse of welfare reform. *Journal of Sociolinguistics* 4(2). 163–195. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00110>.
- Fischer, Mia. 2018. Queer and Feminist Approaches to Transgender Media Studies. Dustin Harp, Jaime Loke & Ingrid Bachmann (toim), *Feminist Approaches to Media Theory and Research*, 93–107. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-90838-0_7.
- Gupta, Kat. 2019. Response and responsibility: Mainstream media and Lucy Meadows in a post-Leveson context. *Sexualities* 22(1–2). 31–47. <https://doi.org/10.1177/1363460717740259>.
- Hall, Stuart (toim). 1997. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE Publications.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood. 1976. *Halliday: System and Function in Language: Selected Papers*. (Toim) Gunther Rolf Kress. London: Oxford University Press.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood & Christian Matthias Ingemar Martin Matthiessen. 2013. *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. 4. tr. Oxon: Routledge.
- Heritage, Frazer & Charlotte Taylor (toim). 2024. *Analysing Representation: A Corpus and Discourse Textbook*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003350972>.
- Hopper, Paul J. & Sandra A. Thompson. 1980. Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56(2). 251–299. <https://doi.org/10.2307/413757>.
- Hu, Huilian, Hai Xu & Junjie Hao. 2019. An SFL approach to gender ideology in the sentence examples in the *Contemporary Chinese Dictionary*. *Lingua* 220. 17–30. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2018.12.004>.
- Huertaz Medina, Izan. 2021. *Beyond Transgender Representation: A Corpus-based Critical Discourse Analysis of Transitivity in the British Press*. Granada: Universidad de Granada.
- Kala, Aili. 2024. Eesti LGBT+ inimeste võrdsuse tegevuskava poliitikasoovitused 2024. (Toim) Helen Talalaev. Eesti LGBT Ühing.
- Kasik, Reet. 2007. Võimu keel. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*. (3). 167–176.
- Kasik, Reet (toim). 2008. *Meediatekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad* (Tekstid ja taustad V). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kaukonen, Elisabeth. 2022. Sooliselt markeeritud sõnad eesti spordiudistes. *Keel ja Kirjandus* LXV(6). 526–545.

- Kaukonen, Elisabeth, Kaarel Lott, Raili Marling, Maria Murumaa-Mengel, Mari-Liis Sepper & Maarja Tinn. 2024. Alfamehed ja lillekesed: misogüünia ja seksismi normaliseerumine Eesti meediapildis. Mõttekoda Praxis.
- Koppel, Taavi. 2023. Eesti LGBT+ liikumise algus 1990-1994. Rebeka Põldsam, Vahur Aabrams & Andreas Kalkun (toim), *Kalevi alt välja: LGBT+ inimeste lugusid 19. ja 20. sajandi Eestist*, 125–141. Tallinn: Rahva Raamatu kirjastus.
- Kováts, Eszter. 2017. The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements in Europe and the Crisis of Liberal Democracy. Michaela Köttig, Renate Bitzan & Andrea Petö (toim), *Gender and Far Right Politics in Europe*, 175–189. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-43533-6_12.
- Kuidas rääkida ajakirjanduslikus loos transinimestest? *Transinimesed*. <https://transinimesed.ee/media-guide/kuidas-raakida-ajakirjanduslikus-loos-transinimestest/>. (Vaadatud 26.03.2025).
- Kuusik, Aet. 2024. Kuidas suhtub Eesti LGBT kogukond sõnasse kväär? *Keel ja Kirjandus* LXVII(4). 315–339.
- Laur, Sven, Siim Orasmaa, Dage Särg & Paul Tammo. 2020. EstNLTK 1.6: Remastered Estonian NLP Pipeline. *Proceedings of The 12th Language Resources and Evaluation Conference*, 7154–7162. Marseille, France: European Language Resources Association. <https://www.aclweb.org/anthology/2020.lrec-1.884>.
- Leeuwen, Theo van. 1995. The representation of social actors. Carmen Rosa Caldas-Coulthard & Malcolm Coulthard (toim), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*, 32–70. London: Routledge.
- Legal gender recognition - Rainbow Map. *Rainbowmap*. <https://rainbowmap.ilga-europe.org/categories/legal-gender-recognition/>. (Vaadatud 15.05.2025).
- LGBT inimeste olukord. *Eesti Inimõiguste Keskus*. <https://humanrights.ee/materjalid/inimoigused-eestis-2024/lgbt-inimeste-olukord/>. (Vaadatud 15.05.2025).
- Machin, David & Andrea Mayr. 2012. *How to do Critical Discourse Analysis: A Multimodal Introduction*. London: Sage Publications.
- Marling, Raili, Mari-Liis Sepper, Elisabeth Kaukonen & Maarja Tinn. 2024. Kes ees, see mees? Soolistatud juhtimiskultuur ja selle meediakajastused Eestis. *Ariadne Lõng* (20). 65–95.
- Metslang, Helle, Mati Ereht, Külli Habicht, Tiit Hennoste, Reet Kasik, Pire Teras, Annika Viht, jt. 2023. *Eesti grammatika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Nádraská, Zuzana. 2022. The function of scare quotes in hard news: metadiscoursal and generic perspectives. *Discourse and Interaction* 15(2). 101–127. <https://doi.org/10.5817/DI2022-2-101>.
- Nie, Yaoying. 2023. Role of System-Functional Linguistics in Revealing Gender Stereotypes in International Media Discourse. *Eurasian Journal of Applied Linguistics* 9(1). 96–109. <https://doi.org/10.32601/ejal.901009>.
- paiksooline inimene. *LGBT+ terminibaas. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2025c*. <https://xn--snaveeb-10a.ee/search/unif/dlall/dsall/paiksooline%20inimene/1/est>. (Vaadatud 25.05.2025).
- Parish, Ayden & Kira Hall. 2020. Agency. *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*, 1–9. John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118786093.iela0008>.
- Pertel, Marcus. 2015. See vahva kloun ehk meedia kolm võtet soo uurimiseks. *Feministeerium*. <https://feministeerium.ee/see-vahva-kloun-ehk-meedia-kolm-votet-soo-uurimiseks/>. (Vaadatud 13.05.2025).
- Peruzzo, Katia. 2024. Trans, transgender, and transsexual in case law: A corpus-assisted analysis of ECtHR judgments. DEU. <https://doi.org/10.3726/b21797>.
- Prosser, Jay. 1998. Transsexuals and the transsexologists: Inversion and the emergence of transsexual subjectivity. *Sexology in culture: Labelling bodies and desires* 116–131.
- Protest after Peru classifies transsexuality as mental disorder. 2024. *France 24*. <https://www.france24.com/en/live-news/20240518-protest-after-peru-classifies-transsexuality-as-mental-disorder>. (Vaadatud 03.04.2025).
- Põldsam, Rebeka. 2020. Otsides kvääre lugusid sõdadevahelise Eesti ajakirjandusest. *Mäetagused. Hüperajakiri* (76). 95–124.
- Põldsam, Rebeka. 2024. Homophobic Discourses and Their Soviet History in Estonia. *Folklore: Electronic Journal of Folklore* (92). 49–72.
- Põldsam, Rebeka, Vahur Aabrams & Andreas Kalkun (toim). 2023. *Kalevi alt välja: LGBT+ inimeste lugusid 19. ja 20. sajandi Eestist*. Rahva Raamatu kirjastus.
- Radzi, Nur Syuhada Mohd, Kesumawati A. Bakar & Bahiyah Dato' Hj. Abdul Hamid. 2021. Negotiating Alternative Masculinities in Men's Magazines: Transitivity in the Formation of Counter Hegemonic Identities. *GEMA Online Journal of Language Studies* 21(2). 153–176. <https://doi.org/10.17576/gema-2021-2102-08>.

- Ramasubramanian, Srividya. 2013. Intergroup Contact, Media Exposure, and Racial Attitudes. *Journal of Intercultural Communication Research* 42(1). 54–72. <https://doi.org/10.1080/17475759.2012.707981>.
- Reis, Julio, Fabrício Benevenuto, Pedro Vaz de Melo, Raquel Prates, Haewoon Kwak & Jisun An. 2015. *Breaking the News: First Impressions Matter on Online News*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1503.07921>.
- Simmons, Holiday & Fresh White. 2014. Our many selves. *Trans bodies, trans selves: A resource for the transgender community*, 3–23. New York, NY, US: Oxford University Press.
- Soovahetuse arstlike toimingute ühtsed nõuded. *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/91001>. (Vaadatud 15.05.2025).
- Stryker, Susan. 2006. (De)subjugated knowledges: An introduction to transgender studies. *The Transgender Studies Reader*, 1–18. New York: Routledge.
- Stryker, Susan. 2017. *Transgender History: The Roots of Today's Revolution*. 2. tr. New York: Seal Press.
- Sörberg, Anna-Maria. 2025. Kes kardab sugu? *Feministeerium*. <https://feministeerium.ee/kes-kardab-sugu/>. (Vaadatud 20.04.2025).
- Zottola, Angela. 2021. *Transgender Identities in the Press A Corpus-based Discourse Analysis*. London: Bloomsbury Academic.
- Toolan, Michael (toim). 1992. The linguistics of blame: representations of women in The Sun's reporting of crimes of sexual violence. *Language, Text and Context*. Routledge.
- Toots, Leena Karin. 2023. *LGBT+ kogukonnaga seotud sõnavara Eesti LGBT+ aktivistide taskuhäälingutes*. Tartu Ülikool. <https://hdl.handle.net/10062/90626>. (Vaadatud 24.05.2025).
- transsooline. *EKI ühendsõnastik 2025. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2025f*. <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/transsooline/1/est>. (Vaadatud 26.03.2025).
- transsooline inimene. *LGBT+ terminibaas. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2025e*. <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/transsooline/1/est>. (Vaadatud 26.03.2025).
- transsooline mees. *LGBT+ terminibaas. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2025b*. <https://xn--snaveeb-10a.ee/search/unif/dlall/dsall/transsooline%20mees/1/est>. (Vaadatud 24.05.2025).
- transsooline naine. *LGBT+ terminibaas. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2025a*. <https://xn--snaveeb-10a.ee/search/unif/dlall/dsall/transsooline%20naine/1/est>. (Vaadatud 24.05.2025).

- transvestiit. *EKI ühendsõnastik 2025. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb 2025d.* <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/transsooline/1/est>. (Vaadatud 27.04.2025).
- Vahtra, Paul. 2017. Kurioosum või kurikael. Kuidas räägitakse transsoolistest inimestest meedias. *Feministeerium*. <https://feministeerium.ee/kurioosum-voi-kurikael-kuidas-raagitakse-transsoolistest-inimestest-meedias/>. (Vaadatud 13.05.2025).
- Vicente, Marta V. 2021. Transgender: A Useful Category? *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 8(4). 426–442. <https://doi.org/10.1215/23289252-9311032>.
- Vincent Reid, Samuel. 2022. Analysing agency in linguistic representations of action. *Discourse & Society* 33(2). 235–263. <https://doi.org/10.1177/09579265221088144>.
- Whittle, Stephen. 2006. Foreword. Susan Stryker & Stephen Whittle (toim), *The Transgender Studies Reader*, xi–xvi. New York: Routledge.
- Wodda, Aimee & Vanessa R. Panfil. 2014. Don't Talk to Me about Deception: The Necessary Erosion of the Trans Panic Defense. *Albany Law Review* 78(3). 927–972.
- Yurinova, Nadya. 2023. *Trans Media Guide: A community-informed, inclusive guide for journalists, editors & content creators*. TGEU.

The Representation of Transgender People in Estonian Mainstream and Political Alternative News Media. Summary

In recent years, the rights and visibility of transgender people have become the focus of political and media debates in Estonia and internationally (Fischer 2018: 93–94; Kala 2024), which increases the importance of analyzing the representation of transgender people in news media. Since the media actively shapes public perceptions and attitudes, coverage of transgender people has a direct impact on their visibility, societal position and perception of rights. The framework of critical discourse analysis used in this master's thesis helps to uncover how social roles and power relations are constructed in the media through language, and how representations of transgender people are shaped. Additionally, media discourse analysis helps to understand whether and how Estonian media coverage supports or undermines the dignity, rights, and safety of transgender people. The results include important information for policymakers, journalists, as well as transgender people and the LGBT+ community at large.

The aim of this master's thesis was to analyse how transgender people are represented in Estonian mainstream and political alternative news media, focusing on binary trans identities i.e. trans women and men. The data was collected from five Estonian media outlets, Eesti Rahvusringhääling (ERR), AS Postimees Grupp (Postimees), AS Delfi Meedia (Delfi), Uued Uudised (UU) and Objektiiv, with the last two representing political alternative media, and covers the years from 2015 to 2024. The thesis covered both the lexical means used to represent transgender people and the processes and actions attributed to them. Since the dataset included right wing and mainstream news media, another aim of the thesis was to compare the ways in which transgender people are represented in the publications belonging to each group. The research questions were as follows:

1. What kind of lexical means are used to represent transgender people in Estonian news media?
2. Which semantic roles are attributed to transgender people in Estonian news media?
3. How do the representations of transgender people differ between publications on the lexical and semantic levels?

The lexical analysis showed that the most common phrase used when referring to transgender people was the neutral *transsooline* + NS (*transgender* + noun, e.g. *transgender person*, *transgender woman*), followed by words constructed using the prefix *trans* and the adjective *transsooline* (*transgender*) used as a noun, the last of which being an example of

language use that is advised against by transgender rights organizations (Kuidas rääkida... 2025; Yurinova 2023). Additionally the outdated words *transseksuaal* (*transsexual*) and *transvestiit* (*transvestite*) were used mostly in political alternative media, contributing to the negative representation of transgender people. To further undermine the legitimacy of transgender identities, scare quotes and abbreviations *nn* and *n-ö* (*so called*) were often used when referring to transgender people in political alternative media. Most of the articles in both mainstream and political alternative media focused on transgender women, mainly portraying them as either athletes or models, thereby reinforcing existing stereotypes. Trans women were also often depicted as a threat mainly in political alternative media. Transgender men on the other hand were mentioned very rarely.

Transgender people were portrayed as semantic subjects 399 times and semantic objects 220 times. Although the large proportion of the semantic subject role might at first indicate higher levels of agency attributed to trans people, most of the sentences still conveyed the power of various institutions through the use of deontic modality. Deontic modality was also expressed in the cases where trans people were portrayed as semantic objects, showing that the level of agency attributed to trans people did not differ much between the semantic roles.

Transgender people were most often depicted as the participants of material and relational processes. In material processes, the semantic roles of *actor* and *goal* were distributed quite equally in the entire dataset, however the role of *goal* was significantly more dominant in political alternative media, making up 58,5% of transgender people's mentions. This indicates a lower level of agency attributed to trans people in alternative media. There were also differences in the actions trans people were portrayed in – mainstream media focused mainly on the violence directed toward trans people whereas political alternative media depicted trans people themselves as violent. Relational processes were mostly used to describe trans people.

Mental processes were used to describe trans people's experiences in both mainstream and alternative media, although while in mainstream media the focus was on describing the discrimination trans people face, alternative media also used mental processes to undermine trans people's positive experiences. Much like mental processes, verbal processes were mostly used to describe trans people's experiences, however in this case trans people were portrayed in a more agentive manner as they were shown speaking for themselves.

Although trans people were portrayed more neutrally on the lexical level and attributed slightly higher agency in mainstream media compared to political alternative media, the portrayals could still roughly be classified into two categories – trans people as a threat and trans people as something exotic and newsworthy. Trans people's experiences and rights were

discussed only in about ten percent of all the articles. The master's thesis gave insight into the representation of transgender people in Estonian news media, but since the focus of the thesis was specifically on the lexical, grammatical and semantic means used to represent trans people, the wider context surrounding trans people's media portrayals remained outside the scope of this research. To gain a more thorough understanding of transgender people's representations in future research, it would also be important to take into account the discourses surrounding the process of transition, the contexts in which trans people are depicted, and the diachronic changes in language use.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Len Toots,

1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Transsooliste inimeste kujutamine Eesti peavoolu- ja poliitilise alternatiivmeedia väljaannetes“, mille juhendajad on Aet Kuusik ja Liina Lindström, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Len Toots

26.05.2025